

«КИЗИЛ ЎЗБЕКИСТОН»

ЎЗБЕКИСТОН КОМПАРТИЯСИ
МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ, ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ
СОВЕТИ ВА МИНИСТРЛАР СОВЕТИНИНГ ОРГАНИ

«КИЗИЛ ЎЗБЕКИСТОН» — ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО
КОМИТЕТА КОМПАРТИИ ЎЗБЕКИСТАНА, ВЕРХОВНОГО
СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ ЎЗБЕКСКОЙ ССР

43-йил чиқши
№ 246 (11.995)

Пайшанба, 19 октябрь 1961 йил

Баҳоси 3 тийин

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ ТЎҒРИСИДА ИНФОРМАЦИОН БИЛДИРИШ

18 октябрда Москвада, Кремлнинг Съездлар саройида Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг навбатдаги XXII съезди ўз иштини давом эттирди. Съезд кун тартибидаги ҳар иккала масалани: Марказий Комитетнинг ҳисоботи ва КПСС Программасининг проектини бир вақтда муҳокама қилмоқ учун КПСС Программаси проекти тўғрисидаги докладни тинглашга қарор қилди.

Съезд делегатлари ва меҳмонлари гулдурас қарсақлар билан кутиб олган КПСС Марказий Комитетининг Биринчи секретари ўртоқ Н. С. Хрущев КПСС Программасининг проекти тўғрисида доклад қилди.

Суратларда: 1. КПСС XXII съездининг Президиуми. 2. Съезд залида.

В. Савостьянов ва В. Егоров фотолари.

КЕЧА КРЕМЛНИНГ СЪЕЗДЛАР САРОЙИДА

МОСКВА, 18 ОКТАБРЬ, (ТАСС). Бугун эрталаб соат 10 та яқин КПСС XXII съездининг делегатлари, жуда кўп меҳмонлар, саксон чет мамлакат коммунист ва ишчи партияларининг вакиллари Кремлдаги Съездлар саройининг улкан залига яна тўпландилар. Коммунизм қурувчилар буюқ форумининг иккинчи иш кўни бошланди.

Делегатлар ва меҳмонлар ўринларидан туриб, съезд президиуми аъзоларини гулдурас қарсақлар билан табриқлайдилар.

Раислик қилувчи ўртоқ М. А. Суслов эрталабки мажлиси охири, ҳар иккала докладни — Марказий Комитетнинг ҳисоботи ва КПСС Программасининг проекти тўғрисидаги докладни бир вақтда муҳокама қилмоқ учун КПСС Программаси проекти тўғрисида-

ги докладни тинглашни таклиф этади. Съезд бу таклифни қабул қилади.

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Программасининг проекти тўғрисида доклад қилмоқ учун партия Марказий Комитетининг Биринчи секретари ўртоқ Н. С. Хрущевга сўз берилади. Н. С. Хрущев минбарга чиққанида съезднинг ҳамма қатнашчилари уни қизгин давомли қарсақлар билан кутиб оладилар.

Ўртоқ Н. С. Хрущевнинг эрталабки ва кечки мажлисларда давом этган доклада зўр эътибор билан тингланди ва кўп марта гулдурас қарсақлар билан бўлиниб турди.

Партияимизнинг буюқ, янада коммунистик жамият қуриш йўлини, залда ҳозир бўлган кишиларнинг бутун эътиборини жалб этди. Де-

легатларнинг ҳар бири КПСС нинг янги Программасини миллионлар номидан тасдиқлаш ва бу Программани бажаришда энг актив қатнашиш, партиянинг, бутун совет халқининг асл мақсадини амалга оширишда иборат тарихий вазифа ўз зиммасига юклаганигини зўр шодлик туйғулари билан ҳис этиб турди.

Доклад тамом бўлганидан кейин съезд делегатлари ва меҳмонлари баланд руҳ билан ўринларидан турдилар ва давомли ошани қиладилар: «Ура», «Яшасин Коммунистик партия!», «Яшасин ленинизм!», «Яшасин ленинчи Марказий Комитет!», «Яшасин Коммунизм!» хитоблари янгради.

Съезд мажлиси ёпиқ деб эълон қилинади. Навбатдаги мажлис 19 октябрда бўлади.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИНИНГ СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ XXII СЪЕЗДИГА ҲИСОБОТИ

КПСС Марказий Комитетининг Биринчи секретари

ўртоқ Н. С. ХРУЩЕВ доклади*)

6. СОЦИАЛИСТИК ИЖТИМОЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ КОММУНИСТИК ИЖТИМОЙ МУНОСАБАТЛАРГА УСИБ УТИШИ, СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯСИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ, СОЦИАЛИЗМ ВА ШАҲС ЭРКИЛИГИ

Партияимиз ҳаётнинг барча соҳаларида ижтимоий муносабатларни ривожлантириш устида ишлаб келди, бундан буён ҳам иш олиб боради. Янги муносабатларни — дустлик, ўртоқлик, ўзаро ёрдам ва коллективизм муносабатларини вужудга келтиришда экономика ва сиёсатгина эмас, балки турмуш, маданият, психология, кишиларнинг оғи ҳам актив хизмат қилди. Фақат социалистик жамиятда, кишилар ўртасидаги янги муносабатлар асосида шахсин чинакам озод қилиш ва ҳар томонлама ривожлантириш, «шахсий манфаатларни бутун жамият манфаатлари билан уйғунлаштириш» мумкин.

Бизнинг гоявий душманларимиз, коммунизм шахс билан жамият ўртасида муқаррар суратда визо чиқарадиган, шахсин бостиришга олиб боради, деб жар солиб келмоқдалар. Социализм душманлари моддий ишлаб чиқариш соҳасидаги ютуқларимизни ҳатто эътироф қилмайдилар-у, лекин бу ютуқларга кишининг эркинлиги ва ҳуқуқларини камситиш ҳисобидан эришилди деб даъво қиладилар. Империялистлар тўшунчаларини ўз ўлчовлари билан ўлчайдилар ва шахс манфаатларини жамоат манфаатларига шахсин коллективга янароқ янароқ тарзда қарама-қарши қилиб қўйишнинг ҳам шахс эркинлиги деб билдилар. Улар «Таламасанг таланасан» деган қонданингина билдилар.

Кишини эксплуатация зулмидан озод қиладиган, унга кенг демократик ҳуқуқлар берадиган, муносиб шароитларда яшашга имкон берадиган, унда эртаги кунга ишонч ҳосил қиладиган, унинг индивидуал қобилияти ва истеъдодини ишга соладиган, унда «мен бутун жамият фойдасига меҳнат қилишман», деган оғини мустаҳкамлайдиган ижтимоий тузум чинакам озодлик ва бахт-саодат келтириши мумкин. Худди социализм ана шундай ижтимоий тузумдир. Социалистик тузум вужудга келтирган барча бойликлардан энг қадрлини янги инсон — коммунизмнинг актив қурувчиси. Совет халқи янги дунёнинг чинакам озод кишини нимадир қилишига қодир эканлигини янги-янги далиллар билан исботламоқда.

Империялизм идеологлари капитализм дунёсини «озод дунё» деб атайдилар. Ҳўш, капитализм Совет Иттифоқидаги чинакам озодликка, экономиканинг, моддий фаровонлиқнинг, маданиятнинг ўсишига, шахсини ривожлантиришга нима ҳам қарши қўя олади? Бойларнинг камбағалларини, ишдан «озод бўлган» миллионлаб кишиларни эркин эксплуатация қилиши ва талашини, солиқларнинг кўпайишини қўрсаткичларини ҳақдан ташқари кўпайтиришнинг, ирқий камситишнинг, пулдорларнинг диктатурасини, демократик ташкилотларни таъқиқлашни қарши қўладими? Шу ҳам озод дунёча? Йўқ, бу, озод дунё эмас, бу — қуллик ва эксплуатация дунёсидир!

Империялизм идеологлари капитализм мамлакатларини «очиқ жамият» деб, Совет Иттифоқини эса «ёпиқ жамият» деб атайдилар. Тўғри, биз бунга қўйилмаз, бизнинг социалистик давлатимиз ҳақиқатан ҳам монополистик капитализмнинг эксплуатацияси ва талончилиги учун, ишсизлик учун, босқинчилик учун, бузуқ тушқулик идеологияси учун ёпиқ давлатдир. Албатта, жаҳон империялистлар яносудлик фаолияти учун Социалистик жамиятнинг очиқ бўлишини истар эдилар. Лекин совет жамияти социализмга қарши қўрувчилик сиёсати олиб бориш учун ёпиқ жуда маҳкам ёпиқ!

Бизнинг жамиятимиз чет элдан бизнинг юртимизга келатган соф виждонли кишилар учун очиқ. У ҳалол савдо учун, фан, техника ва маданият ютуқларини ала-машини учун, рости ўйини маданият учун очинг. Агар те-мир парда тўғрисида гапирядиган бўлса, «Ҳанси, «озод дунё» деб атаган капитализм дунёсининг худди «ёпиқ» мажбурият; бу «озод дунё» ҳақиқатан ўз дарвозасини тох совет ошпазлари учун тох совет шахматчилари учун ёпиқ қўйди. Бир вақт бизни «ёпиқ оқин» да-ват деб атайдиган бир давлат совет раққосларини ўз юр-тига киритишдан қўрққан эди. Наҳотки, у ерлардан, рус рақис капиталистик дунёнинг пойдеворини кула-тиб юборди, деб қўрққан бўлсалар-а!

Биз қўлдан бери капиталистик дунёга зўр бериб қурулган соҳасида эмас, балки меҳнатчиларнинг турмушини яхшилаш соҳасида муқобала қилмаз деб таклиф қилиб келмоқдамиз. Ишонимизки, капитализм бундай муқобалага барлоқ беролмайди! Ишонимизки, пировард натижада барча халқлар тўғри йўлни таялаб оладилар, чинакам озод коммунизм дунёсини афзал қўладилар ва капитализмнинг «озод дунё»сидан юз ўти-радилар.

Ўртоқлар! Партия мамлакатимиз экономикасини ривожлантириш юзасидан катта тадбирлар белгиланган вақтда, буржуа сиёсатчилари ва экономистлар комму-нистлар кишиларнинг ҳаётий манфаатларини оғир ин-дустрияга қўрбон қилмоқдалар. Совет Иттифоқида иш-лаб чиқариш ишлаб чиқаришнинг ўзи учунгина мав-жуддир, деб кўп айсаган эдилар. Социализмга нақидлар ёвуз тўхмат! Партия ва Совет давлати фаолиятининг муқаддас принципи — ишлаб чиқариш ишлаб чиқариш-нинг ўзи учун эмас, балки инсон учун ишлаб чи-қаришдир. Ҳозир ҳамма ҳатто энг тузалмас скептиклар ва ноумидлар ҳам партияимиз ўзининг халқ олдидаги мажбуриятларини доимо ҳалол бажариб келётганилиги-га яна бир марта ишонч ҳосил қила оладилар.

Партияимиз яқин йиллар ичида ички сиёсат соҳасида коммунистлар олдида, совет халқи олдида қўйиладиган ва-зифаларни қўяди:

1. Халқнинг бутун куч-гайратини коммунизмнинг мод-дий-техника базасини яратишда муҳим босқич бўлган етти йиллик планни бажариш ва ошириб бажаришга қаратилиши лозим. Биз бундан буён ҳам моддий ишлаб чиқариш даражасини кўтаря боришимиз, мамлакат му-дофасини муносиб даражада тутиб туришимиз лозим. Совет Ватанини иқтисодий жиҳатдан ривожлантиришда янгидан-янги талабаларни қўлга кирита бориш билан шу-

ни унутмаслик керакки, фақат тинмай олға томон ҳаракат қилишгина бизнинг батамом устун бўлишимизга таямин-лайди ва капитализм билан олиб бориладиган тинч иқ-тисодий муқобалада катта галабага эришадиган куч-чи-минини янгилаштиради.

2. Социалистик санаятнинг муқаддас ҳамма тармоқ-ларида техника тараққиётини тезлаштиришга эришиш лозим. Электростанция, химия, машинасозлик, ме-таллургия, ёнгич санаятнинг асосий саноатли тармоқ-ларида, Корхоналарнинг иқтисодлаштириш кенг ривож-лантириш, ишлаб чиқариш процессларини комплекс ме-ханализациялаш ва автоматлаштиришга эришиш, илгөр-фан ва техниканинг ютуқларини, новаторларнинг та-дирбасини ишлаб чиқаришга теъорик жорий қилиш лозим. Меҳнат унумдорлигини ўлғовсиз ўстириш, маҳсулот таннарини камайтириш, унинг сифатини яхшилаш бар-ча совет корхоналари учун қонуи бўлсин.

3. Саноат ва қишлоқ хўжалик тараққиётида шундай даражага эришиш керакки, натижада аҳолининг саноат товарлари ва озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган эҳти-ёжини тобора тўлароқ қондирш имконияти туғилсин. Саноат ишлаб чиқариш планларини ошириб бажариш натижасида намуналаридан маблаглар асосан қишлоқ хўжалигига, енгил ва озиқ-овқат саноатига ҳамда халқ ис-теъмол моллари ишлаб чиқарадиган бошқа саноат тармоқларига сарф қилиниши лозим.

4. Қишлоқ хўжалигини ривожлантириш — бутун пар-тиянинг, бутун халқнинг ишидир. Партия ва совет ор-ганлари қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш билан кун сайин шуғулланишлари, илгөр қишлоқ ва совхозларнинг таърибасидан тўла фойдаланишлари лозим. Етти йил-лик планининг галла, пахта, қанд лавлаг, мойли экин-лар, чой ва бошқа экинлар, гўшт, сут, жун, туҳум ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш ва харид қилиш топшириқларини бажариш ва оши-риб бажаришнинг таъминлаш керак.

5. Маданий ва социал қурилишда кенг фронт бўй-лаб олаб боришимиз лозим. Совет фани, халқ маорифи, адабиёт ва санъатини тўхтовсиз ривожлантириш керак. Меҳнатчиларнинг фаровонлигини ошириш, иш ҳақини тартибга солишни тугаллаш, иш кўни ва иш ҳафтасини қисқартириш юзасидан белгиланган тадбирларни амал-га ошириш, уй-йўл қурилишини тез суръатлар билан олиб бориш, пенсия таъминотини, савдон, умумий оқ-қатланшини, меҳнаткашларга медицина ва маиший хиз-мат кўрсатишни яхшилаш лозим.

Бизнинг Ватанимиз катта иқодий юксалишда. Қўп миллилатли Совет Иттифоқининг барча халқлари коммунизм қурилишини ўз жонажон ишлари деб билимоқдалар, қўл-қўлга бериб ишламоқдалар, умумий галабага бебаҳо ҳисса қўймоқдалар. Биз ҳақ қилётган вазибаларнинг улуглигини англаш совет кишиларининг куч-гайратини тобора кўпроқ ошироқда. Ҳазимга бўлган талабчанлик-ни, намчиликларга, турғунликка, сусткашликка нисбатан муроасизлиқни кучайтироқда. Биз социалистик тузум замиридаги жуда катта ҳаракатлантирувчи кучлардан тўла-тўқис фойдаланишимиз лозим.

(ДАВОМИ ИККИНЧИ БЕТДА)

ЖОНАЖОН ПАРТИЯМИЗ СЪЕЗДИГА ТОРТИҚ

Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXII съезди шарафига умумхалқ социалистик мусобақасига қўшилган колхозимиз аъзо-лари 17- октябрда — жона-жон партиянинг тарихий съезди очилган кунда дав-латта пахта сотиш йиллик планини бажарганлиқларини зўр мамуният билан бил-дирадилар.

Сезиниб мамлакатимизга 4.100 тонна «он олтин» топ-ширилди. Хосилининг ҳаммаси биринчи марта қабул қилин-ди. Колхоз пахтакорлари ўз имкониятларини ҳисоблаб чи-қиб, давлатта пиландан таш-қари камда 1700 тонна «он олтин» сотишга, 1.515 гек-тар майдоннинг ҳар гектари-дан 38 центнердан ҳосил кў-таришга каттиқ бел боғладилар.

Биз меҳнат гайратимизни сира бўйлаштирмаганимиз пах-та, сўнгги курагига — тўла йиғиштириб оламиз ва исёлу-син йил мўл ҳосил учун му-стаҳкам замин яратиб қўймиз.

Х. ТУРСУНҚУЛОВ,
Тўлқинчи бўлимидаги Янги-йўл районидаги Хрущев номи колхоз раис-и, уч марта Социали-стик Меҳнат Қҳрамони,
КПСС XXII съездининг делегати.

Б. СУЛТОНОВ,
колхоз партия ташки-лотининг секретари.

«КИЗИЛ ЎЗБЕКИСТОН» КОЛХОЗИ ПЛАНИ БАЖАРДИ

Оржоникидзе районидagi таърикланди. Колхоз пахта-корлари 1760 гектар май-донининг ҳар гектаридан 32,5 центнердан «он олтин» етиш-тирдилар. Колхоз жами бағишланган митинг бўлди. 3600 тоннадан кўпроқ пах-та топширди.

Митингда колхоз партия ташкилотининг секретари ўртоқ Х. Эббасов колхоз меҳнатчиларини КПСС XXII съезди давом эттиб турган кунларда план-дан ташқари бир минг тон-на пахта топширишга қарор янги меҳнат галабаси билан қилдилар.

ҚАНЧА ПАХТА ТОПШИРИЛДИ

Ўзбекистон ССР областларида пахта тайёрлашнинг, ҳосилини қоп-қанорсиз ташишини бориши тўғрисида 1961 йил 18 октябрда бўлган МА Ё Ў Л У М О Т

(Пахта тайёрлаш — планга нисбатан, машина терими ва ҳосилини қоп-қанорсиз ташиш — мажбуриятга нисбатан процент ҳисобида)

Областлар	Пахта тайёрлаш			
	Бир кунда	Маъсум бошқилан бери	Машина терими	Пахтани қоп-қанорсиз ташиш
Самарқанд	1,65	74,82	35,76	75,27
Хоразм	1,89	70,85	12,24	30,39
Андижон	1,14	69,69	31,91	84,45
Тўшкент	1,57	68,44	39,68	72,47
Сурхондарё	1,08	66,23	40,98	75,59
Бухоро	0,99	61,80	15,91	52,93
Фарғона	0,87	56,68	7,71	25,91
Қорақалпоғистон АССР	1,55	53,72	14,53	27,37

*) Давом. Боши газетанинг 18 октябрь сониди.

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ ЎРТОҚ Н. С. ХРУЩЕВ ДОКЛАДИНИНГ ДАВОМИ

(БОШИ ВИРИНЧИ БЕТДА)

III.

ЛЕНИН ПАРТИЯСИ—КОММУНИЗМ ҒАЛАБАСИ УЧУН КУРАШНИНГ ТАШКИЛОТЧИСИ

Ўртоқлар! Партиянинг ленинча бош йўли қатъий ва илмийлик билан амалга оширилганлиги тўғрисида биз ташқи сиёсат соҳасида ҳам, ички сиёсат соҳасида ҳам буюк муваффақиётларга эришдик. Партиянинг ленинча бош йўли XX съездининг тарихий қарорларида ўзининг чуқур ифодасини топди. Марказий Комитет, XX съездининг сиёсий йўли батамом тантаналана қилиб, деб маълум қилишнинг зарур деб ҳисоблайди. Турмушнинг ўзи тақозо қилган, ленинча революционий ижод руҳи билан суғорилган бу йўл бутун совет халқимизнинг иши бўлиб қолди. Партия халқ билан алоқасини янада мустаҳкамлади ва халқнинг қудратли куч-гайратига таяниб, Совет Иттифоқининг шон-шувратини янада улуғлади.

Партиянинг навабдани ташқари XXII съезди гўят катта воқеа бўлди. Унинг тарихий аҳамияти шундан иборатки, у халқ ҳужжатини ривожлантиришнинг етти йиллик реаллини қабул қилди ва Совет Иттифоқи коммунизм қурилишининг кенг аёқ олдирилган даража қадим қўйганлигини аён қилди.

КПСС XXII съезди оламшумул-тарихий роль ўйнади:

ленинча бош йўлини янги Программанинг—коммунистик жамият қуриш программасини муҳомада қилди ва тасдиқлади. Бу Программа коммунизм тантанаси учун курашда партия ва халқнинг ғалаба байроғи ва гоясини қуроли бўлиб қолади.

Ишчилар синфининг, бутун меҳнаткаш халқнинг жонидил, ақлидорлиги, юракли, унинг ҳаётий манфаатларининг, революцион пролетариатнинг ифодасини бўлган ленинча коммунистлар партияси катта, оғир ва шонли йўл босиб ўтди. Ҳаётий давомида жамиятини тубдан ўзгартириш соҳасида шу қадар буюк ғалабаларга эришган бошқа партия дунёда йўқ. Владимир Ильич Лениннинг «...Бизга революционерлар ташкилотини беришчи — ва биз Россияни тубдан ўзгартириб юборамиз!» деб баёқлаб қилиб айтган сўзлари ёлғизгина. Ҳаётий вақтдан буён олти йил ўтди. Эндилкида бутун дунё кўриб турибдики, большевиклар ҳақиқатан ҳам мамлакатни тубдан ўзгартириб юбордилар, собиқ чор Россияси иқтисодий жиҳатдан қўқоқ капиталистик мамлакатдан қудратли ва гуллаб-гўллаган коммунистик давлатга айланди. Бутун биз ленинча партия сафарларида ўйлаб йил давомида халқнинг бахт-саодати учун, коммунизм учун мардонавор революцион кураш олиб борган кекса большевиклар таварисини чин қўлимиздан қўйганимиз. Биз бу кекса гвардиянинг партия XXII съезиди делегат бўлиб сайланган шонли намоёнларини қизғин қўлаймиз!

Партиямиз ўзининг биринчи ва иккинчи Программаларини муваффақиятли суратда амалга оширганлиги билан фарҳанглик ҳақиқидир. Бизнинг ленинча партиямиз Советлар мамлакатига коммунистик тўла ва унла-кесил ғалабасини таъминлаб, бу билан бизнинг миллий вазифини адо этибгина қолмади, балки шунингдек барча мамлакатлар пролетариат олдиди, халқаро коммунистик ҳаракат олдиди интернационал бурчини ҳам шараф билан бажарди!

КПССнинг янги Программасида коммунистик жамият қуриш асосий ва бевосита амалий вазифи қилиб қўйилди. Бу Программа проектини съезда таъйинлаган қўрашда партия, бутун совет халқи қизғин маъқуллабди. Съезд янги Программа билан бир вақтда партиянинг янги Уставга тўғрисидаги масалани ҳам муҳомада қилди. Бу ҳақда ўртоқ Ф. Р. Козлов доклад қилди. Биз партиянинг Программаси ва Устави бир-бирига ҳамбарбас болдик эканлигини тўғрисидаги ленинча кўрсатмаларга ҳаминча амал қилиб келдик ва амал қилмоқдамиз. Уставда асос қилиб олинган ташкилий принциплар, Программанинг муваффақияти билан бажарилишини таъминлаб туриш, коммунизм учун курашда совет халқининг жангавар авангарди бўлган партиянинг жиқлигини ва бирлигини тобора мустаҳкамлаш лозим!

1. ШАХСГА СИВИНИШ ОҚИБАТЛАРИНИНГ ТУГАТИЛИШИ. ПАРТИЯ ҲАЁТИ ЛЕНИНЧА НОРМАЛАР ВА РАҲБАРЛИК ПРИНЦИПЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНТИРИЛИШИ. ПАРТИЯ ЖАНГОВАРЛИК ҚОБИЛИЯТИНИНГ ОШИРИЛИШИ

Ўртоқлар! Партия ҳаёти ленинча нормалари ва раҳбарлик принципларининг тикланиши ва янада ривожлантирилиши — партиямизнинг ҳисобат даражасида фаолиятнинг энг муҳим томони бўлди. XX съезд марксизм-ленинизм руҳида ё бўлган шахсга сиғиниш қоралаб, партия ва халқнинг ижодий қулашига кенг майдон очиб берди, партиянинг омма билан алоқасини кенгайтириш ва мустаҳкамлаш ҳамда унинг жанговарлик қобилиятини оширишга ёрдам берди.

XX съезд арафасида масала мана бундай тахлитга турар эди: ё партия Н. В. Сталиннинг шахсига сиғиниш даврида йўқ бўлган хатолар ва бузишларни бўй-рост, ленинчасига қораланиб, партияга, давлатга раҳбарлик қилишнинг олға томон ҳаракат қилиш учун тўқсонлик қилувчи методларнинг рад этилиши керак, ёки партияда эскиликка ёпишиб олган, ҳамма янги, ижодий тадбирларга қаршилик кўрсатадиган қучлар устун бўлиб қолиши керак. Масала худди ана шу тахлитда кескин қўйилган эди.

Шахсга сиғиниш билан болғиқ бўлган катта хатоларни ва оғир оқибатларни бу қадар кескин ва ошқор таъкид қилиш зарурати бормиди?

Ҳа, бундай зарурат бор эди. Ашаддий душман ва авантюрист Берия фол қилинганда кейин, бир қанча ҳужжатларни сиқиблаб аналга қилиш ва чуқур ўрганиш натижасида коммунистик қўқончиликнинг қўпол суратга бузилганлиги, коммунистик суниётмол қилинганлиги, қўқонча соф икисдорлик қилишларга қарши, шу жумладан партия ва Совет давлатининг қўла қўйган раҳбарларга қарши ўзбосиқчилик ва репрессиялик қилинганлиги факти Марказий Комитетга батамом аён бўлиб қолди. Марказий Комитет партия ва халқ олдиди масъулиятини чуқур тушунирилганда ўтмишда содир бўлган хатоларни ва бузишларни яшириш ёки хас-пўшаш йўлидан бора олмас эди. Марказий Комитет Ленин васитларига амал қилиб, шахсга сиғиниш даврида коммунистик суниётмол қилинганлиги тўғрисидаги ҳақиқатни айтганга қарор қилди. Бу партиянинг, унинг раҳбарлигининг ички маънавий эҳтиёжи ва бурчи эди. Бу, тўғри қарор эди. Бу қарор партиянинг тақдир учун, коммунизм қурилиши учун жуда катта аҳамиятга эга бўлди.

Владимир Ильич Ленин партияни хатоларни яширмасликка, балки қиларин очиндан-очик таъкид қилиш ва таътишга даъват қилди. «Сийси партиянинг ўз хатоларига муносабати... деб ёзган эди у... — партиянинг иккидйликларини ва ўз синфига ҳамда меҳнаткашлар оммасига нисбатан ўз устига олган вазифаларини амалда бажарилишини энг муҳим ва энг тўғри критериялардан биридир. Хатони очик иқдор қилиши, унинг сабабларини очиб бериш, уни тўғридан шариотини аналга қилиш, хатони таътиш воситаларини диққат ва эътибор билан муҳомада қилиш — мана бу нарса яқинда партиянинг алоқаматидир, бу нарса унинг ўз вазифаларини бажаришдир, бу нарса — сийси ва сийси оммата ҳам тарбия ва таълим беришдир» (Асарлар, 31 том, 43-44 бетлар).

Шахсга сиғиниш қораламаганда, унинг зарарли оқибатларини йўқотилмаганда ҳамда партия ва давлат фаолиятининг ленинча принциплари тикланмаганда эди, партия ва мамлакат қандай аҳволда қолар эди? Бундай бўлганда, партиянинг оммадан, халқдан ажраллиб қолиши, совет демократияси ва революцион қўқончилик ижодий суратда бузилиши, мамлакат иқтисодий тараққиётининг сўсталиши, коммунистик қурилиш суръатларининг пасайиши, бинабарли, меҳнаткашлар фаровонлигининг ёмонлашиши хавфи ҳам туғилар эди. Бу ҳол халқаро муносабатлар соҳасида Совет Иттифоқининг жаҳон майдондаги позицияларининг заифлашуви ҳамда мамлакатлар билан муносабатларининг ёмонлашуви олиб келар эдики, бунинг оқибатлари жуда ёмон бўлар эди. Ана шунинг учун шахсга сиғинишнинг таъкид қилиш ва унинг оқибатларини тугатиш жуда катта сийси ва амалий аҳамиятга эга бўлди.

Марксизм-ленинизм шахсга сиғинишнинг ҳар қандай қўқончиликларини ҳамма вақт шафқатсизлик билан қоралади, уни пролетар революцион ҳаракат руҳига ёт, коммунизм руҳига ёт деб ҳисоблайди. Маркс, Энгельс, Ленин халқни чинакам тарих яратувчи деб билар эдилар, улар

ишчилар синфи партиясининг раҳбарлик ва ташкилотчилик ролин таъкидлаб ўтган эдилар. Марксизм-ленинизм ишчилар синфи лидерлари ва йўлбошчиларининг муҳим роль ўйнашини иқдор эътибор, лекин у бирон бир шахснинг қўқонча қўқончилиги, айниқса бу шахснинг йўлбошчилиги тўғрисида қатъий суратда қарши чиқмади. Бирон шахснинг қўқонча қўқончилиги халқни ва партияни муқарар суратда иккинчи ўринга суриб қўяди, уларнинг роли ва аҳамиятини камситилади.

Совет халқи партия раҳбарлигида ўз меҳнати ва қарамонам кураши тўғрисида коммунистик қурилишда катта-катта ютуқларни қўла қўйди. У фашизмга қарши Улуг Ватан урушида гўят катта ғалабаларга эришди. Бироқ, ҳаммадариинининг ёлғизгина бўлса керак, шахсга сиғиниш даврида партия ва халқнинг барча ютуқлари ва ғалабалари бир кишинини қилиб кўрсатилар эди. Тўғри, И. В. Сталиннинг партия ва коммунистик ҳаракат олдиди катта хизматлари бор: биз унинг бу хизматларини таъкидлаймиз. Лекин партия ва халқнинг барча ғалабалари бир кишининг номи билан болғиқ қилиб кўрсатиш тоғуғдир. Бу — ҳақиқий аҳволни қўпол суратда бўзиб кўрсатиш эди.

XX съезд алоҳида тиклади, бузишларни бартараф қилиш ва халқнинг буюк ролин, ишчилар синфи ва бутун халқнинг ашаддий, коммунизм учун курашда раҳбар ва етакчи куч бўлган партиянинг ролин таъкидлаб ўтди. Съезд Марказий Комитетга шахсга сиғинишнинг батамом тугатилиши, унинг оқибатларини партия, давлат ва идеология ишларининг барча соҳаларида йўқотиши, партия турмушининг Владимир Ильич Ленин томонидан ишлаб чиқилган нормаларига ва коллектив раҳбарлик принципларига қатъий билан амал қилишнинг таъминлайдиган тадбирларни ижодий суратда амалга оширишнинг топшириди.

Партиямиз шахсга сиғинишнинг принципал ва кескин суратда таъкид қилар экан, Владимир Ильич Ленин кўрсатмаларига, унинг васитларига амал қилди. Маълумки, В. И. Ленин Сталинни қадрлар эди, лекин унинг камчиликлари ва ҳатто нуқсонларини ҳам билган эди. Владимир Ильич партия ва Совет давлати таъдир тўғрисида гамхўрлик қилиб, 1922 йил декабрда, яъни Сталин Марказий Комитетнинг бш секретари қилиб сайланганда кейин кўп вақт ўтмай, партиянинг навабдани съезди номига ёзган хатда бундай деган эди:

«Ўртоқ Сталин бш секретарь бўлган, жуда катта ҳоқимияти ўз қўлида тулаб олди ва мен унинг ана шу ҳоқимиятидан ҳаминча етарли даражада эҳтиётлик билан фойдалана олишга ишончим қўпол эмас... Сталин жуда қўпол киши, биз коммунистлар ўртасида ва биларининг ўзаро алоқаларида таъмонан чидаб туриш мумини бўлса ҳам, лекин бш секретарь вазифини бажариб турганда, унинг бу қамчилиги таъкид қилиб бўлмади. Шунинг учун мен ўртоқларга Сталинни бу ўринда бошқа ишга қўқончиш ва бу ўринга бошқа бир кишини тайинлаш усулини йўлаб қўқончиш таъкид қиламан, токи бу киши бошқа ҳамма жиҳатларда ўртоқ Сталиндан факат бир устунили билан, яъни кўпроқ чинакам, кўпроқ ҳилсона иш иқриши, ўртоқларга кўпроқ чинакамла ва кўпроқ эътибор берадиган бўлиши, кўпроқ иқтин бўлиши ва шу қабилар билан фарқ қилганидан бўлсин».

Кўриб турибсизки, Сталиннинг саёбий ҳусуниятлари партия ва давлатга катта зарар келтириши мумкинлигини Владимир Ильич яхши билар эди. Афсуски, Лениннинг оғоҳланганлиги ва унинг масъулиятлари ўз вақтида эътиборга олинмаган эди ва бунинг натижасида партия ва мамлакат шахсга сиғиниш оқибатга юзага келган қўқонча қўқончиликларга дучор бўлди: XX съездда партия шахсга сиғинишнинг қатъий таъкид қилиди, партия съезд қарорларини бажариб, бузишлар ва хатоларни бартараф этди ҳамда келажакда бундай ҳолатларнинг такрорланishi имкон бермайдиган тадбирларни белгилаб чиқди. Бу мардонавор қарор эди, у партиямизнинг, унинг Марказий Комитетининг сийси етуқлигининг янги аттестати бўлди.

Албатта, партия хатолар ва бузишларининг, ҳоқимиятининг суниётмол қилинганлигининг очилиши партия сафарларида ва халқ орасида маълум даражада ачинаш ва ҳатто норозилик туғдириши, бирмунча қўқончилик ва нуқсонларга сабаб бўлиши мумкинлигини, КПСС учун ва қардош марксизм-ленинча партиялар учун вақтинча қўқончиликлар туғдиришини билар эди. Лекин партия қўқончиликларга қарши тик борди, у партия йўлини халқнинг тўғри тушунишига қатъий ишонган ҳолда халқга бутун ҳақиқатни ҳалоллик билан бўй-рост айтиб берди. Бунда партия илтимомиди. Бизнинг коммунизм йўлидан олға томон ҳаракатимиз тезлашди. Эндилкида биз қадимизни рўстлаб олдик, эркин нафас олмақдамиз, хушёр ва сергак бўлиб қолдик. Мамлакат ичиди бутун ҳаёт гуриқраб ривожланоқда. Санотимиз, қишлоқ ҳўжалигимиз, фан ва маданиятимиз янги, янада юксак марраларни эгалламоқда. Кўриб турибсизки, миллион-миллион совет кишилари давлат ва мамлакат ишларини бошқаришда тобора актив иштирок этмоқда.

Совет коммунистлари, биз Ленин партиясининг шани ва шувратига доғ теккизмади, унинг бўй-ростлиги бе-қўёс ошди, халқаро коммунистик ҳаракат янги, янада юксак даражада қўқончиди, деб факр билан айта оладик. Эндилкида бизнинг партиямиз мисли қўқончиди даражада аҳил ва монолитдир!

XX съезд кўрсатаб берган ленинча йўлни дастлабки вақтларда, шахсга сиғиниш даврида ҳўқончилик қилган метод ва тартибларнинг ашаддий тарафдорлари бўлган антипартиявий элементлар томонидан, ревизионистлар ва догматиклар томонидан ишдидати қаршилик кўрсатилиб турган бир шароитда амалга оширишга тўғри келди. Партиянинг ленинча йўлига Молотов, Каганович, Маленков, Ворошилов, Булганин, Перушвин, Сабуров ва уларга қўқонган Шенниковнинг фракцион антипартиявий гуруписи қарши чиқди.

Партиянинг шахсга сиғиниш қоралашга, партия ички демократиясини аёқ олдиршга, ҳоқимиятини ҳар қандай суниётмол қилишларни қоралашга ва бартараф қилишга, репрессияларнинг конкрет айбдорларини аниқлашга қаратилган йўлига дастлабки келарда Молотов, Каганович, Маленков ва Ворошилов кескин қаршилик кўрсатаб келдилар. Уларнинг бундай позиция тутиши тасодифий эмас эди: улар партия, совет, ҳўжалик, ҳарбий ва комсомол кадрларнинг қўлаб оммайи суратда репрессия қилинганлиги учун ҳамда шахсга сиғиниш даврида юз берган шу хилдаги бошқа ҳоқонсалар учун шахсан жавобдордилар. Аввалда бу гушпа Марказий Комитет Президиумида жуда очоқлики ташкил этар эди.

Бироқ, партия ва давлат ҳаётининг ленинча нормаларини тиклаш учун партия курашини қизитиб юборган, кўпроқ ерларни ўзлаштириш, санот ва қурилиш бошқарилиши қайта ташкил этиш, иттифоқи республикалар ҳўқончилик кенгайтириш, совет кишилари фаровонлигини яхшилаш, революцион қўқончиликни тиклаш каби жуда зарур вазифаларни ҳал қилишга қиршган вақтда фракцион гурупа ўзининг партияга қарши қўқончилик фаолиятини қучайтириш ва Марказий Комитет Президиуми ичидан тарафдорлар топшига киришди. Гуруппага Булганин, Перушвин ва Сабуров қўқонди, уларга Шенников ҳам эрганди. Марказий Комитет Президиумида сон жиҳатдан қўқончилик бўлиб олганликларини кўриб, антипартиявий гурупа иштирокчилари партия ва мамлакат ичидида сийсатини ўзгартириш, партия XX съезди белгилаб берган сийсатини ўзгартиришнинг қўлаб, очиндан-очик ҳўжумга ўтидилар.

Фракциячилар ўзларининг яширин йўқончилигида тил бириктириб, Президиумнинг навабдан ташқари мажлисини қақириниш талаб қилдилар. Улар партияга қарши ишларининг амалга оширишда партияга ва мамлакат раҳбарлиги қилишини ўз қўқончилиги оммойчи бўлган эдилар. Партияга қарши гурупа Марказий Комитет аъзоларини, бутун партияни тағайинлаб қолдириб, ўз ниятига эришмоқчи эди.

Бироқ, фракциячиларнинг мўжлаш пуч бўлиб чиқди. Марказий Комитетнинг ўша вақтда Москвада бўлган аъзолари партияга қарши гуруппанинг Президиум ичидидаги фракцион ҳатти-ҳаракатидан хабардор бўлиб қолди, дарҳол Марказий Комитет Пленумини қақириниш талаб қилди.

Марказий Комитетнинг 1957 йил июнида бўлиб ўтган Пленуми партияга қарши гуруппани қатъий суратда

фол қилди ва уни гоявий жиҳатдан тор-мор келтирди. Июнь Пленуми Марказий Комитетнинг XX съездининг ленинча йўли заминдаги сийси етуқлигини, монолит бирлигини ва жиқлигини намоён қилди. Гоявий жиҳатдан тор-мор келтирилган ва Марказий Комитет Пленуми томонидан яқинлиги билан қораланган антипартиявий гурупа иштирокчилари зимдан тил бириктирганликларига иқдор бўлдилар, партияга қарши фаолиятларининг зарарли эканлигини тан олдилар. Пленумда ўртоқ Ворошилов ўз хатоларини бўйнига олди, уни «фракциячилар йўлдан урганлиги»ни ва ўз хатоларини батамом тушунирилганлиги ҳамда бу хатоларини, шунингдек партияга қарши гуруппанинг бутун қўқончилик фаолиятини қатъий суратда қоралашини айтди.

Сизларга маълумки, Марказий Комитет Пленумининг партияга қарши гурупа тўғрисидаги қарори яқинлиги билан қабул қилинди. Партияга қарши гуруппанинг Молотов билан бошқа ҳамма иштирокчилари ҳам бу қарорни ёқлаб овоз бердилар. Молотов эса овоз бериш вақтида бартараф қолди. Кейинчалик Пленум яқинлари бошлангич партия ташкилотига муҳомада қилинган вақтда Молотов ҳам Пленум қарорини тўғри деб ҳисоблаганини ва бу қарорга қўқончилигини айтди.

Антипартиявий гуруппага қарши кураш принципал, кескин сийси қураш, янгилигини эскиликка қарши кураш эди. Бизнинг партиямиз бундан буён ҳам XX съезд белгилаб берган ленинча сийсатини амалга ошириб борадики ёки бутун партия томонидан қораланган шахсга сиғиниш давридаги методлар яна тикланганини, сўз шунинг устида боради.

Бу кураш шу билан мураккаблашдики, сийси аъзоларининг бир гуруппаси партия йўлига, XX съезд йўлига қарши чиқди, улар орасида партия ва давлатга узоқ вақт давомида муҳим маънави эгалланган кишилар қарор эди. Тарихда у ёки бу аъзолар ўз ҳаётининг муайян палласида ўзини кўрсатиб, каттагина роль ўйнаб бошлаганини, лекин кейинчалик унинг юрак ўти совиб, ҳатто аста-секин ўша бошлаганини кўрсатувчи қўқонча мисоллар бор.

Бундай ҳоқонсаларнинг ҳар хил сабаблари бўлади: бирининг куч-қуввати тугайди; иккинчиси эса, ҳаётдан ажраллиб қолди, кенкайиб кетди, ишларига қўқонди; учинчиси, принципсиз, масъулиятсиз муносабат, партия иши учун курашда беқарор бўлиб қолди. Айни вақтда кураш жараёнида анги-янги сийси аъзолар етишиб чиқди, улар янгилигини ривожлантириш тўғрисида қилувчи ҳамма нарсага қарши чиқиб, эскининг тўқончилигини бартараф этдилар. Астрономияда сўнган юлдузлар нури деб аталувчи ҳоқонса қанча оғир берилади. Жуда узоқда бўлган баъзи юлдузлар йилгиллаб турсалар ҳам, ленин ҳаётида ушунга сўнган ашаддий сўнган бўладилар. Жамият ҳўқончилигининг иллати шундай, улар гарчи алақонан кўл қўқончи бўлган бўлсалар ҳам, ҳамон иш соқонсиз босган чўғга айланиб қўқонсалар ҳам, ҳамон иш соқонсиз бўлиб, деб ўйлайдилар. Антипартиявий фракцион кураш йўлига кирган баъзи бир сийси аъзолар ҳам ҳаётда ана шундай аҳволга тушиб қолдилар.

Марказий Комитет июнь Пленумининг қарорларини бутун партиямиз, бутун совет халқи яқинлиги билан маълумлади. Бирмунча вақтдан кейин, 1957 йил октябрда, КПСС Марказий Комитетининг Пленуми собиқ мулофаз министр Йўқончилов авантюризм йўлига қарши-олишга, Куролли Кучларни партиядан анкариб қўқонди, Совет Армиясини партия раҳбарлигига қарама-қарши қўқонди йўлига ўтиб олишга уринишига қатъий зарба берди. Партия банкорт бўлган фракциячиларни, фтичаник-амалластарларини ўз йўлидан улоқитириб ташлаб, ўз сафарлари янада мустаҳкам яқинлаштирди, халқ билан алоқасини мустаҳкамлади, бутун кучини ўзининг бш йўлини муваффақият билан амалга оширишга сафарбар этди.

XX съезд тутган йўлни халқаро коммунистик ҳаракат, қардош марксизм-ленинча партиялар қизғин маълумлаб қўқонди олдидар. Бу, қардош партияларнинг съездлари қарорларида ва бошқа материалларда, коммунистик ва ишчи партиялар вакилларининг 1957 ва 1960 йилларда бўлиб ўтган Кенгашиларнинг ҳўжжатларида ўз ифодасини топди.

Масалан, 1960 йилги Москва Кенгашининг Баётиотида «КПСС XX съездининг тарихий қарорлари... халқаро коммунистик ҳаракатда янги босқичга эс солинб берди, унинг марксизм-ленинча негизда янада ривожланишига ёрдам қилди», деб кўрсатилган эди.

Айни пайтда, шунинг ҳам қайд қилиб ўтмоқ керакики, шахсга сиғинишнинг зарари оқибатларини бартараф қилиш соҳасида партиямиз тутган йўлга, кейин маълум бўлишича, Албатта Меҳнат партиясининг раҳбарлари, тегишли эътибор берманлар, бунинг устига улар бу йўлга қарши кураш олиб бордилар.

Халқимиз маълумки, сўнги пайтларда Совет Иттифоқи билан Албания Халқ Республикасини ўртасида, Совет Иттифоқи Коммунистик партияси билан Албания Меҳнат партияси ўртасида яхши, дўстона муносабатлар навиқуд эди. Мамлакатимиз халқлари, Албания экономикасини ривожлантиришда, коммунистик қурилишда ҳар томонлама бегараз ёрдам бердилар. Биз Албаниянинг раванг топаётган коммунистик республика бўлишини, унинг халқи янги турмушининг барча неъматларидан фойдаланувчи бахтиёр халқ бўлишини астойдил истаган эдик ва истаймиз.

Кўп йиллар мобайнида албан раҳбарлар халқаро коммунистик ҳаракатнинг барча масалаларида партиямиз Марказий Комитети ва Совет ҳўқончилигини қарашларига тўла қўқончиликлари таъкидлаб келган эдилар. Улар XX съезд тутган йўлни қўлаб-қувватлашларини бир неча марта айтган эдилар. Албания Меҳнат партияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Анвар Хўжа партиямизнинг XX ва XXI съездларида сўзлаган нуқталарида бу ҳақда гапириб ўтган эди. XX съезддан сўнг кўп ўтмай қақирилган Албания Меҳнат партиясининг III съезидида шахсга сиғинишнинг таъкид қилиниши, шунингдек, унинг зарарли оқибатларини бартараф қилиш тадбирлари бутунлай ва тамомлаи маълумланган эди.

Биз, совет кишилари, албан раҳбарларига ишонган эдик ва бизнинг партиямиз билан Албания Меҳнат партияси ўртасида бир-бирига тушуниш ва қарашлар бир-бирига маъқуд деб ҳисоблаган эдик.

Бироқ, фактар кўрсатадики, кейинги вақтларда албан раҳбарлар ўзларининг илгариси ишнотирларини ва ўзларининг партия съезди қарорларига ҳилоф равишда, ҳеч қандай асоссиз сийси йўлини ўзгартирдилар, бизнинг партиямиз ва Совет Иттифоқи билан муносабатларни кескин ёмонлаштириш йўлига ўтиб олдилар. Улар ҳозирги замоннинг энг муҳим масалаларини юзасидан, бутун жаҳон коммунистик ҳаракатининг келажикдаги умумий йўлидан четлаша бошладилар, бу ўган йўлининг ўрталаридан буён айниқса аниқ намоён бўла бошладилар.

Энди албан раҳбарлар Сталиннинг шахсига сиғинишнинг зарари оқибатларини қатъий бартараф этиш, ҳоқимиятини суниётмол қилишларини қатъий қоралаш, партия ва давлат турмушининг ленинча нормаларини тиклаш соҳасида партиямиз тутган йўл ўзларига ёқмаётганини яширмайдилар.

Афтидан албан раҳбарлар қардош партияларнинг 1957 ва 1960 йилларда бўлиб ўтган Кенгашиларнинг ҳўқонсаларига сидиқидилан қўқонмаган бўлсалар керак, бу Кенгашилар, маълумки, XX съезд қарорларини ва партиямизнинг шахсга сиғинишнинг зарари оқибатларини бартараф қилишга қаратилган йўлини маълумлашган эди. Албан раҳбарларининг бундай позиция тутишига сабаб шунки, уларнинг ўзлари бизнинг миллатларимизда шахсга сиғиниш даврида бўлиб келган методларни такрорламоқда, биз бунга афсусланиш ва ачинамиз.

Биз Албаниядаги ноқончаларни қардош албан халқининг тақдирини таъминлашда ҳолда қузашиб қормоқдамиз. Албан раҳбарларининг ҳато йўл тутишларини учун олдин албан коммунистлари, барча коммунистик мамлакатлар билан дўст ва ҳамкор бўлишдан гўят манфаатдор бўлган бутун албан халқи қўқончилиги ачинамиз. Биз бундай аҳволдан гўят ташвишландик ва ажузда келган иштирокчиларни бартараф қилиш йўлини астойдил ахтардик ва ахтармоқдамиз.

Партиямиз XX съезди ишлаб чиққан йўлга Ленин йўли ва биз бундай принципал масалаларда албан раҳбарларига ҳам, бошқа ҳеч қандай ҳам ёки бера олмаймиз. XX съезд йўлидан четлашмиш — Лениннинг узоқ кўрсатмаларига амал қилмаслик бўлур эди. Сталиннинг шахсга сиғинишнинг пайдо бўлиш хавфини қуртаклик вақтидаёқ Ленин қўқонди эди. Бу — тарихнинг оғир сабаблари менсимаслик бўлур эди, партиямиз ўзини улуг йўлбошчиси кўрсатмаларини ўз вақтида ҳисобга олманлигини унга нақадар қўқонматта тушундирганини унутти бўлур эди.

Энди албан раҳбарлар XX съезд тутган йўлга қарши чиқиб, партиямизнинг орқага, ўзларига ёқмаган, ленин бизнинг мамлакатимизда энди ҳеч қачон такрорланмайдиган тартибларга қайтаришга иштирокчилар. Партиямиз бундай бўён ҳам ўзининг XX съезди йўлини, партия синидадан ўт-

ган бу йўлни қатъий ва оғишмай амалга ошира беради.

Ҳеч қим бизни Ленин йўлидан қалғига олмайди! Агар албан раҳбарларга ўз халқининг манфаатларини ва Ал

СОВЕТ ИТТИФОКИ КОММУНИСТИК. ПАРТИЯСИННИНГ XXII СЪЕЗДИ

Ўртоқ Н. С. ХРҲУШЧЕВ докладынинг давоми

(БОШИ ИККИНЧИ БЕТДА)

— Агар бешбешликлар партиясига кирсам, Сиз менга қандай мансаб берасиз? —

— Энг юқори мансаби — винтовкани қўлингизга берамиз ва совет ҳокимияти учун буржуазияга қарши жанг қилишга юбормиз, — деди мен унга.

— Пўй, бу иш менга тўғри келмайди, — деди суҳбатдошим.

Бу ерда гап нимада эканлиги очик равшан эди. Партиясиз сафларидида кўп интеллигенция, шу жумладан Улуг Октябр талабаларини виждонан ҳимоя қилган, партия иши учун курашган ўқитувчилар ҳам бўлганлигини биласиз.

Эндиларда, коммунизм учун кураш олиб борилаётган бир вақтда биз партияга қираётган ҳар бир кишини коммунист қурилишининг ҳар қандай устасида илгори жангчи бўлишни талаб қилишимиз керак. Партия Устави коммунистлардан меҳнатга коммунистик муносабатда бўлишни, юксак гоийлилик, камчиликларга, юлчилик ва текин-хўрликка нисбатан шафқатсизлик намунасини кўрсатишни талаб қилади, кишиларга меҳнатчиллик ва диққат-эътибор билан қарашни, партия ва ҳалққа содиқ бўлишни талаб қилади. Коммунистик ахлоқнинг юксак принциплари барқарор қилиш учун курашда коммунист намуна кўрсатиши лозим.

Мана шунинг учун ҳам барча партия ташкилотлари партияга кирувчиларни янча-янча тартибда танлаш принципларида каттиқ риоя қилишлари, уларнинг шахсий фаёлиятларини ҳар томонлама текширишлари керак. Бундан бун ҳам КПССга иштирокчи синфи, колхозчи деҳқонлар ва совет интеллигенциясининг илгори кишиларини, совет ҳалқининг энг яхши фарзандларини қабул қилиш лозим.

Ўз сафарларида деярли ўн миллион кишини бирлаштирган бизнинг партиямиз Лениннинг коммунист деган номи тобора юқори кўтариш ҳақидаги васиятини бундан кейин ҳам муқаддас билиб сақлайди!

2. ПАРТИЯНИНГ ТАШКИЛОТЧИЛИК ИШИ ВА КАДРЛАРИ ТАРБИЯЛАШ. КЕНГ ОММАННИНГ ИЖТИМОЙ ИШЛАРДА АКТИВ ИШТИРОК ЭТИШИ — ЯНГИ-ЯНГИ ЮТУҚЛАР КАЛИДИДИ

Ўртоқлар! Партия кейинги йилларда ҳалқ ҳўжаллигига конкрет раҳбарлик масалаларига томон кескин суриштирилди. Марказий Комитет партия ташкилотларининг ва раҳбар кадрларнинг диққат-эътиборини саноат ва қишлоқ ҳўжаллигидида илгори тақрибани пухта ўрганишга ва кенг ёйишга қаратди; конкрет ижобий мисоллар асосида бизнинг буюк коммунистик қурилишимизни тўғри олиб боришга ўргатди.

Партия ҳокимиятининг меҳнатига қандай баҳо бериш керак, биз бир кишини моҳир ва гайратли ташкилотчи деб ҳўсбашимиз, иккинчисига эса эътироз билдиришимиз ва танқид қилишимиз учун қандай критерий бўлиши керак? Маълумки, пўлат қувочининг меҳнатини, экин экин-чининг, бинокорнинг меҳнатини миқдор жиҳатдан ҳам, сифат жиҳатдан ҳам ҳўсба олиш осон. Партия органилари раҳбарларининг фаолиятига завод ва қурилиш, колхоз ва совхоз, илмий муассаса, район, область, республика иш-ининг конкрет натижаларига қараб баҳо бериш керак.

Ташкилотчилик ишнинг муваффақияти, раҳбарликнинг савияси кўп жиҳатдан раҳбарларнинг омма билан алоқасига, кишиларнинг кўч-ғайратини ташкил этиши билан ва уни энг муҳим вазифаларини ҳал қилишга қарата бил-лиш маҳоратига боғлиқдир. Бироқ, омма билан алоқа турлича, яъни чўқур ва ҳаётий еки юзани ва шўшма-шўш-лири билан бўлиши мумкин. Омма билан жонли алоқа болган учун партия раҳбарига қўғина хислатлар: ишнинг кўзини бил-лиш, ҳўжаллик ва маданий қурилиш-нинг турли соҳаларига прогрессив муносабатда бўлиш зарур. Раҳбар турмуш билан алоқасини мустақамлаш, ишлаб чиқариш новаторларининг илгори тақрибани, фан ва техника ютуқларини ўрганиш йўли билан ўз би-лимини тиймай ошириб бориши лозим. Партия арбоби турмушдаги воқеаларни марксистик анализ қилишга қатъий риоя қилган, янгиликни хўшқўл билан сезиб олган, бу янгиликни ҳимоя қилиб қол-лишга ердан қилган, унга йўл очиб берган тақдирдагина бундай билимлар ор-тиб бориши мумкин.

Лекин бундан, партия арбоби биланнинг барча соҳа-ларидан мутахассис бўлиши керак, деган маъно асло чиқмайди. Албатта, у кўп нарсани билиши, кенг билими ва кўп нарсадан хабардор киши бўлиши керак, лекин у то-пиришган ишни айниқса яхши билиши, омма орасида жонли иш олиб бориши чўқур тушуниши ва севиши зарур. Партия раҳбарлигининг кўчи унинг коллективлиги-дир, худди ана шу коллективлик кўп кишиларнинг та-лаитини, билими ва тақрибанинги катта-катта ишларни қилишга қўғир бўлган ягона, бир талант қилиб бирлаш-тиришга ердан беради.

XX съезд қарорларида ташкилий ва сиёсий ишда болонлигич партия ташкилотларининг ва район партия комитетларининг роляни ошириш зарурлиги кўрсатиб ўтилган эди. Худди ўша ерда болонлигич ташкилотларда, районларда ҳўжаллик ва маданий қурилишнинг жуда ҳи-ма-хил, энг муҳим масалалари ҳал қилинади. Болонлигич ташкилотлар — партиянинг асосидир, улар доим омма орасида ишлайдилар. Саноат қорхоналарида 41,830 та, қурилишларида — 10,427 та, транспортда — 18,938 та, колхозларда — 44,387 та, совхозларда — 2,906 та бол-лонлигич ташкилотлар бор. Бизнинг барча ишларимизнинг муваффақияти кўп жиҳатдан партиянинг кўчи аҳолила-ридаги ташкилий ва сиёсий иш савиясига боғлиқдир.

Марказий Комитет болонлигич ташкилотлар ишнинг савиясини ошириш мақседида барча коммунистларни чўқчи ва ташки сўбат соҳасида, ҳалқаро коммуни-стик ҳаракат ва идеология ишлари масалалари юзасидан қўғирган энг муҳим тақдирлар тўғрисида мўйтазсан су-ратда хабардор қилиб турди. Марказий Комитет болон-лигич партия ташкилотларига ва район партия комитетла-рига бир неча бор хат орқали мурожаат қилиб, бу хат-ларда коммунистик қурилишнинг чечитириб бўлмайдиған вазифаларини баён қилиб берди.

Ҳаммаиз ҳам айтишимиз мумкинки, биз коммунист-лар учун партия ишидан кўра зағвирок ва муҳимроқ иш йўқ, бу ишнинг асоси омма билан, ҳалқ билан жонли алоқадан иборат. Бундай иш учун жонли фидо қилиш, бунинг устига ишнинг натти-қчилигига қарамаслик, ки-шилар қандай иш билан мурожаат қилмасин, уларга меҳрибонлик кўрсатиш, масалаларга атрофлича ва пар-тиявий принципаллик билан қара-ш, ҳаётдан ажраллиб қолмаслик бизнинг партия олдидаги, ҳалқ олдидаги бў-чимиз ва вазифамиздир. Фақат ана шундай зағвир ва ижодий иш кишилар қалбига ўт қилиш, меҳнатда ва ку-рашда уларни буюк қаҳрамонликлар кўрсатишга илҳол-лантириши мумкин.

Биз доим эсда тутишимиз керакки, партиянинг кўчи коммунистларнинг активлиги, онглилиги ва жанговар ишбилегидир. Партия иш — аслини олганда ижтимоий фаолият дориси бўлиб, бу ишда актив иштирок этиш ҳар бир коммунистининг бурчидир. Биз коммунизм сари бормоқдамиз, коммунизмда жамият кишиларни кишилар-нинг ўзлари махсус аппаратсиз бошқарадилар.

Бизнинг мамлакатимизда социалистик давлатчилик-нинг ижтимоий ўз-ўзини идора қилишга ўсиб ўтиш про-цесси содир бўлмоқда. Коммунистик жамият қураётган ҳалқининг илгори отряди бўлган партия коммунистик ижти-моий ўз-ўзини идора қилишнинг энг муқамал формала-рини ишлаб чиқишда намуна ва иборат кўрсатиб, ўзининг ички партия турмушини ташкил этишда ҳам олдинда бо-ринчи лозим. Бу амалда, айтилган, партия органиларининг аппарат бешўғир қисқариб боради, партия активнинг сафлари эса кўпайиб боради, деган маънони билдириши мумкин. Партия органиларида жамоатчилик асосларида иш-лайдиган комиссиялар, бўлимлар, инструкторлар, район ва шаҳар комитетлари секретариати тобора кўпайиб бо-риши керак. Омма билан алоқани мустақамлаш, ленин-ча диққатли, кишилар билан мулоқатда бўлишга инти-ли, уларнинг ҳаёти ва аҳтиёжларини ҳақида доимо ғам-хўрлик қилиш, янгилик учун курашда партиявий аҳтироз — ана шу хислатларнинг ҳаммаси партия раҳбар ҳодим-ининг қиёфасини белгилаши лозим.

Ўртоқлар! Партия ишнинг барча соҳалари учун жуда кўп етук ва гоийи жиҳатдан чиқиқан раҳбар кадрларни тарбиялаб етиштириш. Ҳалққа фидокорлик билан хизмат қилиш бу кадрлар учун олиб бурчдир. Агар ил-гари қўғина маҳаллий ҳодимлар ҳар қандай иш юзаси-дан юқоридан директива ва кўрсатмалар кутиб, қўғина ҳўзлари ташаббус кўр-сат-са олмасан бўлсалар, эндиликда, маҳаллий органиларнинг ҳўқўқларни кенгайтириладиган ва масъулиятлари ошириладиган муносабат билан, улардан кўпроқ мустақиллик кўрсатиш ва ишга ижодий

муносабатда бўлиш талаб этилади. Бизда бундай кадрлар бор ва улар ҳамма ишда етакчилик қилмоқдалар.

Лекин сўт ишлайдиган, ташаббус кўрсатмайдиган, ўз қорхонаси еки районининг, области еки республикаси-нинг қолқилигига қўғирлик қолган раҳбарлар ҳали бизда йўқ дейсизми? Биз ҳамма вақт ҳам бундай кадрларга нис-батан, талабчанлик кўрсатмаймиз ва бунинг натижасида улар узоқ вақтгача ўз вазифаларида қола берадилар. Агар қорхона ойллик еки квартал планларни бакармаси, унинг директори, чамаси, ўз ўрнида узоқ туриши мумкин эмас. Саноат қорхонасида планининг бакаримаслиги эса ҳаққон-ий сураатда чидаб бўлмайдиған ва йўл қўғир бўлмайди-ған ҳол деб ҳўсбашимиз.

Аммо нима учун худди шундай принциплар ҳамма вақт ҳам қишлоқ ҳўжаллик ҳодимларига нисбатан қўғирликлан-майди. Бизда планини бакармаслик агар шундай иборани ишлатиш мумкин бўлса, ишлаб чиқарувчилар қаторида эмас, балки истеъмол қилувчилар қаторида бўлиш «хў-қўқчи»ни «қўғла қиритган» колхозларга эмас, балки бу-тун-бутун районлар ва областлар ҳам бор. Улар шунинг учун ҳам истеъмол қилувчилар бўлиб қолдиларки, улар-да деҳқончилик маданияти гойат паст бўлади ва улар тек-таришдан беш-етти центнер суви ҳўсали олиш билан қиёғиланабериладилар. Мен Киров областида аҳвол қандай эканлиги тўғрисида гапириб ўтган эдим, у ерда ўртоқ Печелюк савки билан кўпроқ область партия комитет-тининг секретари бўлиб ишлаган, Нихот уин ишчи бар-бод қилсаллиги ва кўзбўйамчилиги учун ишдан бўшатил-ларида у тавжжубланиб: қандай асос билан, қандай са-бабларга кўра мени ишдан бўшатдилар, деган саволга жа-воб беришни талаб қилди. Бундай ҳодимнинг партия ташкилотига бошчилиқ қилиши мумкинми, ахир?

Ҳодимларнинг яна бир типини — давлат ҳўсбига илаш ишқивозларини олиб кўрайлик. Бизни бир қорхона директорлари, колхоз раислари, совхоз ва турли идора-ларнинг раҳбарлари йил сайин ишлаб чиқариш планини камайтириш, иш ҳақи фондини оширишни ва капитал маблағларни қўғайтиришни сўғирини ўзларига касб қилиб олганлар. Бундай ҳодимларни чинакам раҳбарлар деб бў-лмайди, чўқки улар кишиларни яхши меҳнат қилишга ушўртирмайдилар. Уларга намуна кўрсатмайдилар, балки биронинг боқимизда бўлиш майлиларини қўғайтиридилар. Агар ўзини коммунист деб атайдиган бундай раҳбарлар, барча қорхоналар, совхоз ва колхозлар ишлаб чиқариш планларини камайтиришга ва давлат ажратадиган маблағ-ларни қўғайтиришга уринавсалар, оқибатда нима бўлар эди, деб жиддий сураатда ўйлаб кўрганларда эди, биз бундай йўл тутганимизда олға томон ҳаракат қила олмас-лигимизни тушушган бўлар эдилар. Ҳар бир қорхона, ҳар бир совет киши коммунистик қурилишнинг умумий иш-и-га ўз ҳўсасини қўғишга тавдирлигина ишлаган, жонли-вуҷудга келтириш, ҳалқнинг йил сайин ошиб бораётган аҳтиёжларини қондириш мумкин. Бу нарс ҳар бир ки-шига аён бўлмоғи керак.

Мамлакатимизда берилиб кетган раҳбарлар ишчимизга катта зарар келтиридилар. Улар орасида қўғина шундай кишилар учрайдики, улар ўз иш малакаларини, гоийи-сий савияларини оширишга беғавро қарайдилар ва шунинг учун кўғинача принципаллик позициясига тушиб қолдилар, гоисиз қўғур амалиётчиларга ва маҳдона-ларга айланиб қолдилар.

Ўртоқлар, умуман олганда кадрлар билан ишлаш, уларни тўғри ташкил билиш ва тарбиялаш — жуда нозик ва мураккаб ишдир. Шундай ҳам бўладики, бирон киши мўйайиб бу вазифага кўтарилади, у эса ишни уздайди олмайди. Бунинг сабаблари турлича бўлиши мумкин, бу-нинг учун у еки бу кишини ҳамма вақт айбдор қила бе-риш ҳам ярамайди. Лекин ишга кўғирлиш вақтида хато қилинганлиги равшан бўлиб қолади, бунинг натижасида ишга зарар ет-ти бошлайди. Раҳбарни, қатон тузатиш керак, бирон бир ўртоқни илгари ишлаган, жонли-вуҷудга келтириш, ҳалқнинг йил сайин ошиб бораётган аҳтиёжларини қондириш мумкин. Бу нарс ҳар бир ки-шига аён бўлмоғи керак.

Кадрлар билан ишлашда кеска, тақрибани, партия йўли учун курашда чиқиқан ҳодимлар билан сергай-рат, ёт, ишнинг кўғини яхши биладиган ташкилотчиларни бирга тўғри қўғир ишлатишдан иборат ленинча принципларга қатъий риоя қилмоқ зарур. Бизнинг ишчимизда да-вомийлик принциплари риоя қилиш жуда муҳимдир, у энг яхши партиявий традицияларни сақлаб қол-лишга ва рив-жолантиришга, янгиликни сеза билиш, ишда ташаббус-қорлик ва қаҳқонлик ҳўсусиятларига эга бўлган ёш қў-ғирларнинг келиб туришига ердан беради. Партия раҳбари вазифасида кўзбўйамчилигини еки ашадий бюрократнинг ишлаганига мутлақо йўл қўғир бўлмайди. Кўзбўйамчилик ва ашадийлик факторларни партия бундан бун ҳам пар-тия ва совет қўғуяларига қаттиқ риоя қилган ҳолда қо-ралайди.

Бизнинг партиямиз, совет ҳалқи талантли кишиларга бой. Партия ва давлат ишнинг, ҳўжаллик ва маданий қу-рилишнинг турли соҳалари учун кадрларни пастдан юқо-ри кўғирлиш ва тарбиялаш — партия ташкилотларининг энг биринчи бурчидир. Турмуш мактаби, амалий фаолият мактаби кадрларни тайерлаш ва сиёсий жиҳатдан чини-тиришнинг энг яхши мактабидир. Партия йўлини амалга ошириш учун, коммунистик қурилиш вазифаларини ҳал қилиш учун кураш жарайида Ленин типидида партия ва давлат арбобларига ҳўс фаёлиятлар вужудга келади. Биз бундай кадрларни меҳрибонлик билан ўстиришимиз керак!

Ўртоқлар! Ҳозирги вақтда юқоридан пастгача ва паст-дан-юқоригача партия, давлат ва жамоат контроли ўғна-тиш тўғрисидаги масала биринчи даражада аҳамият касб этмоқда. Контроль коммунистик қурилиш раҳбарлигини тақомиллаштиришнинг самарали воситасидир. У еки бу ташкилотнинг, ҳар бир раҳбар партия органининг ишита, аввало, уларнинг КПСС Программаси ва Устави талаб-ларини, партия директиваларини амалда қандай бакар-аёт-ғайликларига қараб баҳо бериш лозим.

Модомки, В. И. Ленин Совет ҳокимиятининг дастлаб-ки йилларида контролнинг барча турларига ва партия қа-рорларининг бакарлишини текширишга жуда катта аҳа-мийат берган экан, ҳалқ ҳўжаллигига гойат даражада ўста-н қўғирини кунда биз тўғрида янада кўпроқ ғамхўрлик қилишимиз керак! Яхши меҳаник жуда катта маъинини қандай ишлайётганда, ҳар қандай ишнинг сизга иш-и-даги ҳўс этиб, сезилар сезилмас нўҳўш товуш эшитили-ши биланқо, маъинанинг қар-и бўлиб қолганлигини, маъинани тўғхитиб қўғиш мумкин бўлган чўп-хасни қў-ғирланлиги каби бизнинг ҳаммаиз ҳам улкан совет мамлакатини қон томирининг урилиши ҳар кун-ҳар соатда эшитиб турганимиз, бюрократизм ва сансалоқлик қўғи-ниларини тағ-тубидан йўқотишимиз, муваффақият бил-лан олға томон ҳаракат қилишимизга ҳалал берувчи ҳам-ма тўқирларни ўз вақтида кўра олишимиз ва уларни йў-лимиздан суғуриб ташлашимиз лозим.

Контролни қўғайтириш ва ижрон текшириш, аввало, партия ташкилотлари бошлаб беришлари лозим. Маҳаллий партия органилари партия қарорларининг бакар-лишини тўғрисида юқори партия комитетлари олдида, коммунистлар оммаси олдида ҳўсбоз бериб туришлари со-ҳасида қатъий тартиб ўрнатмоқ лозим. Биз — кишиларни текшириб туриш, ишнинг амалда қандай бакар-иётган-лигини текшириб туриш ҳақидаги ленинча талабни эсда тутишимиз ва ўқизиб бакаримиз лозим.

Давлат контролнинг яхшилан учун ҳали кўп иш қи-лиш керак. Сўғити вақтларгача Совет контроли комиссия-лари ишда катта камчиликларга йўл қўғирлади. Аввало улар турмуш билан, омма билан яхши боғланмаган эди-лар, ваҳоланки кенг омманинг актив иштирокисиз, унинг ердэмисиз давлат контроли органиларнинг ишни яхши қўғла қўғир бўлмайди.

Партия, давлат ва жамоат контроли системаси — коммунистик қурилишга раҳбарлиқни чинакам демократ-тик принциплар асосида тақомиллаштиришнинг қудратли воситаси, кенг оммани коммунистик рўҳда тарбиялашнинг аjoyиб мактабидир. Ана шунинг учун ҳам ҳозирги ша-ронти ҳўсбига олган ҳолда Владимир Ильич Лениннинг «Биз рабронини қандай қайта ташкил қилишимиз керак» деган мақоласида берган маслаҳатларидан тўлароқ фой-даланишимиз керак.

Жамоат контроли, қарорларнинг ижросини қаттиқ тек-шириб туриш — танқид ва ўз-ўзини танқид принциплари иш-га солиш формаларидан биридир. Ҳаётда пайдо бўлаётган янги нарсани, коммунизм ишқорларини меҳрибонлик бил-лан парварши қилиш, коммунистик қўғини ёввойи ўт-лардан тозалаш, коммунистик жамият қурувчилар буюк армиясининг ижодий активлигини тобора авж олдириш

Ҳалқимиз партия раҳбарлигида нақадар катта муваф-фақиятларга эришадиганини ҳамма кўриб турибди. Бу муваффақиятлар барча совет кишиларни қувонтирмоқда ва келгусида яна ҳам муваффақиятлароқ ва тезроқ ола-га қараб боришимизга ишўч ҳўш қилмоқда.

Ленин партияни ҳеч қачон ман-манлиқка ва беғавро-ликка йўл қўғимаслик, фақат муваффақиятларининга эмас, балки ишдаги камчиликлари ҳам кўғирлига, ҳал этилмаган вазифаларни ҳал этиш учун кўғини тўғлашга ўғратган эди. Бундай вазифалар эса, ҳали бизда кўп. Партия ва совет органиларида бартараф қилиш лозим бў-лган нуқсонлар озмулча эмас.

Биз экономиканинг тезроқ ўғиши, ҳалқ фаровонлиги-нинг ошиши учун бор қўғимизни сарфлашимиз лозим. Қишлоқ ҳўжаллик маҳсулотлари ишлаб чиқарилиши янада қўғайтириш учун, уй-йўл қурилиши планларининг бакар-лишини учун, ҳалқ ҳўжаллигининг барча тармоқларида меҳнат умумдорлигини ошириш, маҳсулотларнинг, айниқ-са ҳалқ истеъмол товарларининг сифатини аяча яхши-лаш учун кураш олиб бормоқ зарур.

Биз барча янги, илгори нарсани қанча актив қўғлаб-қўғватиласан ва ишлаб чиқаришга кенгроқ қўғир қилсан, камчиликларни қанча кескин ва мўрассиллик билан очиб ташласан ва бартараф қилсан, олдинда турган вазифа-лар шўнча тезроқ ҳал бўлади. Коммунистик қурилиш иши — миллионларнинг буюк ишидир, бутун ҳалқ иши-дир.

Партиянинг барча ишларида меҳнатшўрларнинг омма-ий ташкилотлари — Советлар, касаб союзулар, комсомол, кооперация у билан бирга бормоқда.

Революция алағаси ишда тўғилган, ҳалқнинг ҳўки-мият учун кураш органи бўлган Советлар бутун ҳалқни ўз яғида олган ташкилот, ҳалқнинг бирлигини мўжасам-лантирувчи ташкилот бўлиб қолади. миллион-миллионлар-нинг ижтимоий фаолият мактабига айландики, бундай мактабни инсоният ўғининг бутун тараққийи тарихида ҳеч қачон кўғрмаган эди.

Советларнинг бутун фаолияти — жамиятимизнинг бую-к демократиклигини кўрсатуви энг яхши далилдир. Советлар депутатларининг умумий сон қарий икки ми-лион кишидан иборат эканлигининг бир ўн ҳам жуда кўп нарсадан далолат беримоқда. Бундан таққари, яна икки миллиондан кўпроқ активистлар Советларнинг доимий комиссияларида иштирок этмоқдалар. Қандай тузум ўғи-нинг чинакам демократиклигини, ҳақиқатан ҳалқнинг эканлигини бунчалик равшан исботлаб берадими?! Совет-лар омма билан алоқаларини янада мустақамлашлари, давлатни идора қилиш, экономика ва маданиятни ривож-лантириш масалалари билан янада чўқурроқ ва ҳар та-рафлама шўғуланлишлари лозим.

Мамлакатимизда ҳаётда кейинги чўрак аср мобайнида, ҳўзир амал қилиб турган СССР Конституцияси қабул қилинган вақтдан бун катта-катта ўғайириллар бўлди. Совет Иттифоқи ўз тараққийининг янги босқичига йадаи қўғиди, социалистик демократия янада юқорроқ даража-га кўғайрилди, СССРнинг янги Конституцияси, — биз ўзи ишлаб чиқишга киришайлик! — совет жамиятининг комму-низм қурилиш кенг авж олдирилган давлатга ҳаётининг янги белгиларини аяч еттириши лозим.

Ҳозирги шароитда касаб союзуларнинг роли ва аҳа-мияти тобора кўпроқ ошиб бормоқда. XX съезддан кейин, меҳ-натшўрлар ҳаётий манфаатларига тааллуқли барча маса-лаларни ҳал қилишда касаб союзуларнинг ҳўқўқлари ва функциялари аяча кенгайтирилди. Ўз сафарларида 60 миллиондан ортиқ меҳнатчилар бирлаштирган совет касаб союзулари мамлакатимизда меҳнатшўрлар учун тар-бия, бошқариш, ҳўжалликни юритиш мактабидир, комму-низм мактабидир. Коммунистик қурилиш программасини амалга ошириш учун кураш ҳўзирги даврда касаб сою-лари фаолиятида асосий ўғини эгалламоғи лозим. Меҳ-натшўр инсон тўғрисида ғамхўрлик қилиш — касаб со-юзуларнинг юксак бурчи ва вазифасидир. Бизнинг касаб союзуларимиз касаб союзи ишнинг традицион принципларида фойдаланиб, уларни янги-янги коммунистик фор-ма ва методлар билан бойитиб, меҳнатшўрлар оммасига ишлаб чиқариши, жамиятнинг барча ишларини бошқа-ришга актив сураатда жалб қилишлари лозим.

Совет жамияти коммунизмига яқинлашиб бортан сави касаб союзуларнинг функциялари ҳам кенгайиб борадил, уларнинг фаолиятлари дорисига илгари давлат апар-ати органилари шўғуланлиб келган янги-янги проблемалар қўғишиб бораверди. Партиямиз касаб союзуларнинг ҳў-жаллик раҳбарлик соҳасидаги фаолиятининг кўғайиш-га, жумладан, доимий ишлаб чиқариш кенгайтиришнинг қорхоналар ишни яхшилашга қўғамлашувчи тобора кў-проқ таъсирчан органиларга айланишига ердан беради.

Касаб союзуларнинг меҳнатшўрлар коммунистик онглилигини ошириш соҳасидаги, коммунистик меҳнат учун мўсбабани ташкил этиш, оммани давлат ва жамоат ишларини бошқаришга ўғатини соҳасидаги вазифаларини алоҳида қайд қилиб ўтмоқ зарур.

Касаб союзулари олдида ўз иш формалари ва мето-дларини тақомиллаштириш вазифаси турибди. Турмушининг ўзи касаб союзулар фаолиятида жамоатчилик асослари-ни тобора кенг қўғлама жорий қилиш, касаб союзи ташкилотларида маош олиб ишлайдиган аппаратни қис-қартириш қатъий сураатда талаб қилмоқда. Ишда жамоатчилик асослари қанчалик кенг қўғиланиса, меҳнат-шўрлар ижтимоий ҳаётда шўнчалик актив иштирок эта-диган бўлади.

Ҳаммаиз ҳам партиянинг жанговар ердэмчиси шўи-ли Ленин Коммунистик ёшлар Союзи фаолиятига ю-ксак баҳо берамиз. Кўғичилигининг ҳаётда комсомол бил-лан боғланган, кўп комсомоллар комсомолда тарбиялан-ган. Комсомол — бизнинг келажакимиз, бизнинг резерв-миздир. Социалистик қурилишнинг барча босқичларида совет ёшлари, комсомоллар партия қўғини вазифалари-ни тушушганиларини кўрсатиб келдилар. Улар буюк революцион традицияларнинг мўносиб ворисларидир. Ўз ота-онилари бошлаган ишларни ишларнинг давомчилари экан-ликларини ўз меҳнатлари билан исбот қилмоқдалар.

Комсомоллар совет ёшлари кўрсатган аjoyиб қаҳра-монликларнинг сон-саногини нўқ. Ҳалқимиз ўз ёшлари бил-дан қаҳрлардан ва фахрларинга ҳаққин. Пионер ташки-лотларида ёш ленинчилар ўсиб етишмоқдалар, шўнинг учун партия комсомолга уларни меҳр-муҳаббат билан тарбиялаш ҳамда уларни ҳаётнинг оғир ва жасорат тала-б қиладиган йўғларидан етаклаб боришнинг тошлариди. Экин дўнб ҳамма ҳам йўғилишга экин гўи ва одатларни ташлаб турганидиган унутмаслигимиз керак. Шўнинг й-зарида тутиш лозимки, ёшларнинг баъзи бирларига ў-з ишнинг ёшнўққ балчиқлари ёшнўққда, меҳнатдан руҳи ўтмоқда, бурқуа идеологияси ёмон таъсир кўрсат-моқда.

Ленинчи Коммунистик ёшлар Союзининг асосий ва-зифаси — йғити ва кизларни революцион курашнинг қаҳ-рамонлик традициялари рўҳида, ишчилар, колхозчилар, интеллигентларнинг фидокорона меҳнати намуналари, марксизм-ленинизмнинг буюк идеялари рўҳида тарбия-ландир.

Ёшлар олдида гойат кенг истиқболлар, буюк ва зағв ўғитувчи мақсадлар очилмоқда. Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг Программаси ёшларга кел-ажат зигини кенг очиб беради. Коммунизм қўғиш — нақар-лар улуг ва аjoyиб мақсад! Лекин коммунизм қўғиш — аввало экономикани ривожлантириш, моддий ва маъна-вий меҳнатлар ишлаб чиқаришнинг тобора қўғайтириш, ҳар бир кишида коммунистик жамият киши хислатла-рини тарбиялаш лемайдир. Ёшлар олдида ер о-стидаги янги олчаётган бойликлардан фойдала-ниш, фабрика, совхоз, завод паҳарлар қўғиш вазифаси турибди. Лекин ер ости бойликлари Мос-ква остида эмас, Ленинград остида ҳам эмас, балки тайгада, тоғларда, қўғларда ётибди. Бу бойликлар-ни ҳалқ хизматига қўғиш учун уларни ер остидан чиқ-ди-риб олиш керак.

Москвалик ва ленинградлик, киевлик ва горькилик, худлас барча ғажуқ жойлардаги ёшлар қўғинчиликлар-дан тап торғамасдан, ҳалқимиз учун янги-янги байраклар топиш учун катта юришга оланишлари керак. Қаредки инсон бўлса, қаредки у меҳнат қилса, ўша ерда ҳамма нарс бўлади. Бир вақтлар Некрасов: «Инсон мўдаси ва меҳнати аjoyиб мўғизилардир!» деган эди. Некра-сов замоналарида, одам қўғла чўғмор ва бел арра ва болта олиб меҳнат қилган кезларда шундай эди. Совет ёшлари ҳозирги вақтда чўқур билимлар билан, энг замона-вий техника билан қўғирланган ҳолда, қўғирлиларга жўғмоқда. Улар

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

Ўртоқ Н. С. ХРУЩЕВ докладининг давоми

(БОШИ УЧИНЧИ БЕТДА)

Янги исқонни тарбиялаш афр куч-гайрат, оқилона иш олиб боришни талаб қилади. Ахир, биз жонли кишилар орасида ишлашимиз керак. Киши ҳамма нарсани ўйлаб қилади, ундаги ҳамма нарсани бир-бири билан ўзаро боғ-лангандир. Лекин бу ўзаро боғлиқлик машина қисмлари ўртасидаги боғлиқликка ўхшамайди. Инсондаги ўзаро боғлиқлик жуда мураккабдир. ДнепротЭС кураётган кезларда бир кун М. Горький дарё остида тўсиб бўлиб ётган қолларни кишилар қандай портлатганлигини кўрди. Ишчилар қоллар остига портлатган модда қўй-ганлар, ер ларгага келиб гумбурлаган овоз эшитилган, сув тўлиги уриб кетган, тўсиб бўлиб ётган ҳарсонлар гоёиб бўлган ва Днепр кенг ёйилиб, тинч оқа бошлаган. Ана ўшанда Горький бундай деган: агар инсоният жа-миётида ҳам ана шундай бир портлатиш билан барча тўсиқларни, жаҳолат, ваҳийликдан иборат ўтмишни йўқ қилиш мумкин бўлса эди, қандай аjoyиб иш бўлар эди! Лекин жамиятни қайта қуришда ҳамма иш мураккаб ва оғирдир. Пешона тери тўнамасдан, руҳан азоблан-масдан, кувноқ ва бахт-саодатли турмушга ҳалал берувчи ҳамма нарсдан инсоният жамиятини тозаллаб бўлмайди.

Янги исқонни, буюк идеал ва юксак маънавий принциплар асоси бўлган инсоният тарбиялаш — партиянинг асосий ютуқларидан биридир. Совет кишиларининг сиёсий ва маданий жиҳатдан ўсганлиги, уларнинг коммунизм ишига қатъий дўшманларининг юрагига ваҳима солади. Равшани, бу ютуқларнинг ҳаммаси ўз-ўзидан келган эмас, балки улар партиянинг кўп йиллик тарбиявий иш-лари натижасида қўлга киритилгандир. Эндилкида биз кишилар ўртасидаги муносабатларда янги олиқнавоқ прин-ципларни илгари суришимиз ва амалга оширишимиз мум-кин, бу принципларни меҳнаткашларнинг аъло-ақ-доллари орау қилиб келган эди. Бу принциплар комму-нистик ахлоқ Кодексининг конкрет моддаларида ўз ифо-дасини топган.

Коммунистик қурилиш манфаатлари коммунистик тарбия масалаларининг ҳар бир тарбия ташкилотига диқ-қат-этибори ва фаолияти марказида турлини талаб қилади.

Идеология ишига етарлича баҳо бермаслик фактлари-га, унинг ташкилотчилик ишларидан акралоқ қоллишига энди батамом хотима бериш керак. Идеология иши билан ташкилотчилик ишини қандай тарзда бўлмасин, қарама-қарин қилиб қўйиш, нотўғри ва зарарлидир. Идеология соҳасида ишловчи ходим, агар у ҳақиқатан ҳам ўз фао-лиятининг самарали бўлишига иттиқас, албатта оманинг сиёсий ташкилотчилик бўлиши керак. Иккинчи томондан, шу нарсани асда туттиш керакики, ташкилотчилик ишининг асосий методлари кишиларни ишонтириниш ва тарбиялаш-дан иборатдир. Идеология ишининг савиясини ошириш — бизнинг бутун амалий ишларимизда муваффақиятга эри-шининг сўзаси шартидир.

Ўртоқлар! Партиянингнинг кучи шундаки, у ўзининг революцион тубдан ўзгартирувчи фаолиятида илмий коммунизмнинг назариясини, билан практикасини бир бутун қилиб қўйиб билиди. Совет ҳалқи кўлга киритган олам-шумул-тарихий ғалабалар марксизм-ленинизм назарияси-тўғри таъбиқ этиш ва ижодий ривожлантиришнинг энг ерқин далилидир. Кейинги йилларда партия назарий фао-лиятининг кўлами ва аҳамияти анча ошди.

Маркс, Энгельс, Лениннинг улугъ таълимоти доимо бизга ҳаракат учун қўллашга бўлиб келди ва шундай бўлиб қолади. Партия марксизм-ленинизмнинг голиб байроғини бундан бўён ҳам юксак сақлаб, баланд кўтү-риб боради, коммунистик назарияни «янгилаш» ижодий еттида уни бузишга, унинг революцион принципларини чинақиб ташлашга унинг ревизионистларни ва бошқа ренегатларни ўз ўлидан қатъият билан супуриб таш-лайди.

Илмий коммунизм ишқончилари турмуш тобора янги-янги масалаларни қўйишни ва коммунистлар револю-цион назарияни жамиятнинг социалистик асосида тубдан ў-згартириш билан чамбарчас боғлаган ҳолда доимо ривож-лантириб боришлари доимлигини олдиндан кўра билган эдилар. Бу кўрсатма бизнинг кунларимизда — иқтимоий муносабатлар жадаллик билан революцион тарзда ўзгарти-риб юборилган, инсоният тарихида туб сўзликлар содир бўлаётган кунларда айниқса муҳим ва қудратли ақилнинг яққол кўрсатмоқда. Эндилкида, бизнинг сафи-мизда илмий коммунизмнинг гениал асосчилари бўлмаган, ҳаёт аса тобора янги-янги масалаларни илгари сураётган бир вақтда бу масалаларга Маркс ва Лениннинг шогирд-лари ва ишқончилари жаваб топиб беришлари керак.

Коммунистик жамият қурилиши кенг аяқ олдирил-ган даврининг хусусияти шундаки, бизнинг олдимизда янги-янги назарий масалалар пайдо бўлмоқда, бу маса-ларга жавабни аса фақат китоблардангина эмас, балки аввало коммунистик қурилишнинг ҳаёт жўи уриб турган практикадан кидириш лозим. Бундай янги шариоатда марксизм-ленинизмнинг ижодий тарзда қўлланган ва рив-жолантирилганда эдик биз уч янги-янги назарий қон-далар ва ҳулосалар билан бойитмаганда эдик, янги тар-ихий тажрибага тўғри келмай қолган формула ва қонда-ларни янгилаб олишга журят эматганда эдик, биз ўз таълимотиимизнинг руҳига ҳаёт қилган бўлар эдик.

Ҳаётнинг ўн қар қалдай формулалардан ҳам бекибс даражада бойдир. Назарий қондалар жамият ҳаётида со-дир бўлган ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда ишқончил-ва ўзгаришдир борилиши керак. Бизнинг партиямиз рево-люцион назарияга чинакам марксизм-ленинизм муносабатда бўлишини аjoyиб намуналарини кўрсатибди.

Хисобот даврида партия ҳаётида коммунизм қури-лишининг кўпгина йирик масалалари ва ҳалқаро озолик ҳаракатининг ақтуал проблемалари ижодий тарзда ҳал этилди. Булар орасида: ҳозирги замон шариоатида проле-тарият диктатураси тўғрисида; социализмнинг коммунизм-га ўсиб ўтиш қонуниятлари тўғрисида; коммунизмнинг моддий-техника босанйи яратиш йўллари тўғрисида; коммунистик иқтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва янги исқонни тарбиялаш тўғрисида; капитализмдан социализмга ўтиш формаларининг хилма-хиллиги тўғриси-да; социалистик мамлакатларнинг оми-қўиш бир вақт-да коммунизмга қадам қўйиш тўғрисида; бизнинг давримизда жаҳон урушнинг олдини олиш реал имко-нияти тўғрисида; ҳозирги даврининг характери ва ҳоказо-лар тўғрисида энг муҳим назарий ҳулосалар бор.

КПССнинг катта назарий иши унинг янги Програ-мсида жуда кўла муносабатларидир. Бу Программа ма-млакатимизда коммунизм қурилишини фалсафий, иқтисо-дий ва сиёсий жиҳатдан асослаб беради. Программанинг ишлаб чиқилиши ҳўжалик ва маданий қурилиш соҳа-сидаги тарихий ғалабалардангина далолат бериб қолмай, балки шунингдек партиянинг катта ва кўп қиррали наза-рий ишини ҳам кўрсатиб турибди. Революцион назария-ни ривожлантириш бутун партиянинг иши бўлиб қолди.

Коммунизм қурилиши соҳасидаги амалий ютуқлари-миз айни вақтда назарияни ривожлантириш соҳасидаги ютуқлар ҳамдир. Партия кейинги йилларда амалга ошир-ган йирик социалистик таъдирларга ҳам худди ана шу нуқтан назардан қараб зарур. Саноат ва қурилиш-ни бошқаришнинг қайта қурилганлиги, машина-трактор станцияларининг қайта ташкил этилганлиги ва колхоз тузулимининг янада мустахкамланганлиги, ҳалқ ҳўжалиги-ни планлаштиришнинг тақомиллаштирилганлиги, мактаб-нинг турмушга яқинлаштирилганлиги, ҳалқ маорифи си-стемасининг ривожлантирилганлиги ва баъзи бир бошқа та-дбирлар шулар жумласидандир. Партия амалга оширган таъдирлар совет жамиятини ривожлантиришда қўйилган йирик, чиндан ҳам революцион қадам бўлиб, шу билан бирга марксизм-ленинизм назарияга қўйилган энг муҳим ҳиссадир. Булар жуда муҳим қарорлар бўлиб, уларни коммунистик қурилишнинг объектив ҳукуматида қадоқ қилган эди. Партия ҳўжалик ва маданий раҳбарлигининг ўз вақтида ижодий роль ўйнаб, янги шариоатда турмуш талабларига тўғри келмай қолган ва бизнинг тарбияти-мизга тўсиб бўлиб қолгани мумкин бўлган баъзи методла-рини алмаштириш зарурлигига асосланди. Партия у ёни бу муҳим таъдирни амалга оширар экан, навбатдаги ҳў-жалик ва сиёсий вазибаларни ҳал қилиш зарурлигини ҳам, Совет Иттифоқининг коммунизм сари ҳаракат қи-лиш негизини ҳам ҳисобга олди.

Ижодий марксизм-ленинизмга фикр турғулиги, реал аҳволга, объектив вазибга тўғри келмайдиган формула-лар олдида тиз чўкиш мутлақо ётдир. Революцион таъ-лимотиимиз моҳиятига ва ижодий руҳига асосланганлиги турмушнинг ўзи неботлаб берган қондаларга ёпишиб олишга уринишдан ҳам кўра андрок нарсас йўқ. Биз-нинг иқтисодий адабиётимизда, фаят иқтисодий ада-биётимиздагина эмас, балки бошқа адабиётларда ҳам, масалан, социализмда аҳолининг тўлов қобилиятига асо-сланган талаби доимо ишлаб чиқаришдан ўзиб бориши ло-зим, ҳатто социализмнинг капитализмдан алоҳида афзал-лиги, тараккиятининг ҳаракатлантирувчи кучларидан биригун ана шунандир. Деган-деган-деган вақт-ҳўм-қуриб

кеди. Ишлаб чиқариш билан истеъмол ўртасидаги ис-бат тўғрисида марксизм-ленинизм таълимоти эид бўлган бу мутлақо ҳаёт даъво И. В. Сталиннинг СССРда «омма ис-теъмолининг (хариб қобилиятининг) ўсиши доимо ис-теъмолининг ўсишидан ўзиб боради» деган таълимини таъкидлий нуқтан назардан қарамадан доғматик тарзда қа-бул қилиш натижасида юзга келди. Бундай нуқтан назар-нинг тарафдорларини уларнинг, аслида, биринчи даража-да зарур нарсаларнинг етишмаслигини оқлайтганликлари, картотика системаси вақтидаги тартиб ва психологияни сақлаб қолайтганликлари ҳам ҳўжалатда қолдирилади.

Социалистик ҳўжалик — планли ҳўжаликдир. Биз ишлаб чиқарилаётган маҳсулот ҳажмини ва характери-ни планлаштириш вақтида аҳолининг тўлаш қобилиятига асосланган талабни ҳар томонлама ҳисобга олишимиз мумкин ва лозим. В. И. Ленин кўрсатиб ўтган эдик, социализм демак «жамиятнинг ҳамма аъзоларининг тур-мушини яхшилаш ва ҳар томонлама тараққи қилишни таъминлаш учун иқтимоий ишлаб чиқариш процессини планли суратда ташкил этиш» демакдир. В. И. Ленин ишлаб чиқаришнинг ҳалқ учун озиқ-овқат маҳсулотлари-ни кўтү-қўт қилиб яратиш имконини берадиган суръатлар билан ривожлантиришнинг таъминлаш зарурлигини бир неча бор таъкидлаб ўтган эди. Биз Лениннинг бу кўрсат-маларига амал қилишимиз керак. Бизнинг партиямиз ҳалқ-нинг моддий ва маънавий эҳтиёжларини тўла қондириш учун курашмоқда.

Марксизм-ленинизмнинг ижодий ривожлантириш партия фаолияти асосининг асоси, коммунистик қурилишдаги му-ваффақиятларининг ҳал қилувчи шартидир. Партия-миз назария билан практиканинг бирлиги тўғрисидаги ленинизм принциплари амал қилиб, бундан бўён ҳам маркс-изм-ленинизм принципларини ҳўмол қилиш ва ижодий ривожлантиришнинг ўзининг мамлакатимизда ҳалқларга олди-даги ва бутун дунё меҳнаткашлари олдидаги энг муҳим бурчи деб ҳисоблайди.

Ўртоқлар! Съездининг коммунистик жамият қури-шдан, буюк мутафаккир ва революционерлар Маркс, Эн-гельс, Ленин илмий жиҳатдан асослаб берган муқаддас мақсадга эришишдан иборат буюк вазибаларни ҳўмоқ-ни қилмоқда. XXII съезд қарорлари, партиянинг янги Программаси партиянинг бутун сиёсий, ташкилий ва идеология ишларини белгилла беради.

Партия қурилиши соҳасида бизнинг асосий вазифа-ларимиз нимадандан иборат?

1. Партия аввало совет ҳалқининг куч-гайратини ко-мунизмнинг моддий-техника базасини яратишга, янги иқтимоий муносабатларни тақомиллаштиришга ва барча совет кишиларни коммунистик оғиллиқ руҳида тарбия-лашга қаратади. Партия, унинг ташкилотлари, барча коммунистлар коммунистик қурилишга тўғри раҳбарлик қилишини таъминлашлари, намуна кўрсатишлари, энг олдинги сафларни бўлишлари, коммунистик қурилиш соҳасидаги барча ишларга ҳўшқоқлик, плакидлик қири-тишлари, оманинг ижодий ташаббусқорлиги ва активли-гини аяқ олдиришлари лозим.

2. Партиянинг диққат-этибори етти йиллик планли бажаришга, меҳнат унуматлигини тўғрисида оширишга ва меҳнаткашлар фаровонлигини ошира боришга қарати-лиши лозим. Партия ташкилотлари ҳалқ ҳўжалатининг барча тармақларида техника прогрессини учини, новаторлар-нинг, социалистик муносаба илгортларининг таъдирлари-ни кенг ёйиш учун, коммунистик меҳнат йўлидаги ҳара-кати бутун қоралар билан ривожлантириш учун курашга бошчилик қилишлари лозим.

3. Янги Программа ва Устав талабларига мувофиқ, партия ҳеч шўбасида партия турмушининг ленинизм нор-малари ва коллектив раҳбарлик принципларига оғишмай риоя қилади, партия органларининг ва уларнинг ҳодимла-рининг партия ва ҳалқ олдидаги масъулиятини оширади, барча коммунистларнинг активлигини ва ташаббусқорли-гини ўстиришни, уларнинг партия сиёсатини ишлаб чи-қишдаги ва амалга оширишдаги иштирокчи таъминлай-ди, таъкид ва ўз-ўзини таъкидлай ривожлантиради. Партия ўз сафларининг бирлигини ва монолитлигини мустаҳкам-лайди, марксизм-ленинизмнинг соғлигини қўрқайди, марксизм-ленинизм партиявийликка эид бўлган фракциячи-лик ва группабозлиқнинг ҳар қандай қўришчиларига қарши қатъий курашади.

4. Партия меҳнаткашлар депутатлари Советларининг, қасаба союзуларини, комсомо ва бошқа омания ташки-лотларининг фаолиятини кенгайтиришга ва яхшилашга, коммунистик қурилиш ва коммунистик тарбия соҳасида уларнинг ролини оширишга, оманинг ижодий ташаббус-қорлигини ривожлантиришга, СССРнинг барча ҳалқларга дўстлигини мустаҳкамлашга бутун қоралар билан ердам беради. Коммунистик қурилиш вазибалари ҳажмининг ўсатганлиги ва уларнинг мураккаблари партия, давлат ва жамоат контролни қўйиштириш, қабул қилинадиган қарорларнинг бажарилишини мунтазам суратда текшириб туришни қатъий талаб қилади. Контроль тақомилла-штириш соҳасидаги иш контролни чинакам ҳалқ контро-лига айлантириш мақсадида жамоатчилик асосларига таъ-нини лозим.

5. Коммунизм ғалабаси учун курашда қудратли фак-тор бўлган идеология иши даражасини ошириш лозим. Партия бундан бўён ҳам турмуш илгари сураётган янги-

лиги назарий масалаларни ишлаб чиқади, барча совет кишиларни марксизм-ленинизмга содиқлик руҳида, бур-жуазия идеологиясининг ҳамма ва ҳар қандай қўришчи-ларига муносаби бўлиш руҳида, коммунизм дўшманла-рининг кирдиқорларига нисбатан сиёсий ҳўшерлигини ошириш руҳида тарбиялайди.

6. Партия СССРда коммунистик қурилишнинг ўзи-нинг барча мамлакатлар меҳнаткашлари олдидаги интернационал бурчини бажариш деб ҳисоб-лайди. Партия бундан бўён ҳам жаҳон соци-алистик системасини, бутун ҳалқаро коммунистик ва ишчи ҳаракати бирлигини мустаҳкамлаш учун ҳўрмай-толмай кураш олиб боради. Бизнинг партиямиз барча коммунистик ва ишчи партиялар билан қардошлик алоқаларини ривожлантиради, улар билан биргаликда марксизм-ленинизмнинг соғлиги учун, оппортунизмнинг, энг катта ҳавф бўлган ҳозирги замон ревизионизмининг ҳар хил қўришчиларига қарши, доғматизм ва сектант-ликка қарши қатъий кураш олиб боради.

Марксизм-ленинизмнинг буюк таълимотида садоқат, ҳалқ билан алоқа — бизнинг ўтмиши, ҳозирда қўлга ки-ритган ва келажакда қўлга киритадиган барча ғалаба-ларимизнинг асоси, коммунизм тантанасининг гаровидир!

Ўртоқлар! Бизнинг съездинида коммунистик жамият қуришнинг улугъвор планлари кўриб чиқиладиган ва ҳўмоқ-ма қилинади. Бу планлар — тинч қурилиш, экономика ва маданият жуда тез ўстириш, ҳалқ фаровонлигини ошириш планларидир. Қудратли социалистик дўстона олага кирувчи барча мамлакатлар афр юксалиш йўлидан бормоқдалар. Бизнинг олдимизда буюк ва равшан истиқ-бол очилган.

Социализм, коммунизм қураётган ҳалқларга уруш-нинг кераги йўқ. Улар улугъ Ленин васити қилган тинч-тув аяшл принципига оғишмай амал қилмоқдалар ва уни амалга оширмоқдалар.

Биз XXII съезд минбаридан туриб Коммунистик пар-тия ва совет ҳалқи номидан шун татанали суратда ба-ён қиламизки, Совет Иттифоқи тинчликсевар ленинизм таълими билан бўён ҳам оғишмай амалга ошириб боради, барча давлатлар билан, уларнинг социал тузуми қандайлигидан қатъи назар, ўзаро ишқон ва ҳамкорлик алоқаларини ўриштиришга ҳаракат қилади. Совет Иттифоқи бундан бўён ҳам ҳалқаро кескинлигини юмшатиш учун, қатъий ҳалқаро контроль остида ёлпасига ва батамом ку-ролланганиш учун кураш олиб боради.

Биз Совет Иттифоқи билан бирлиқда гитлерчилар Германиясига қарши урушган мамлакатларнинг ҳўкумат-лари ва ҳалқларига мурожаат қилиб, уларни иккинчи жа-ҳон урушининг қонқилиқларини тутатишга қачириб келдик, тинчлик ва ҳалқлар ўртасидаги дўстлигини мустаҳкам-лашга ҳалақат бераётган ва янги уруш ҳавфини келти-риб чиқараётган ҳамма нарсаларни йўлдан олиб таш-лашга қачириб келдик ва яна қачирмади. Германия сулҳ шартномасини тузиш ва шу асосда Ғарбий Берлин маса-ласини ҳал қилиш тўғрисидаги Совет Иттифоқининг тақ-лифлари бошқа давлатларга зарар келтирмайди. Бу тақ-лифлар ҳалқлар ўртасидаги тинчликни мустаҳкамлаш учун гамҳўрлик қилишдан иборатдир. Пировард натижа-да ақл-идрок тантана қилишга ишқонимиз бор.

Буюк давлатлар қўлида даҳшатли қирғин курули тўп-ланган ҳозирги шариоатда уруш олови билан ўйнашни ай-ниқса ҳавфли ва ижодий ишдир. Биз барча мамлакатлар-нинг ҳўкуматларини ўзаро бир-бирини тушунишни ва ҳамкорликка, етишган ҳалқаро масалаларни тинч йўл бил-лан ҳал қилишга қачирмади. Ер юзюда тинчликни сақлаш ва мустаҳкамлаш учун барча воситалар билан сабот-матон-бат билан актив кураш олиб бориш—ҳалқларнинг муқад-дас бурчидир.

Ўртоқлар! Партия XXII съезде Улугъ Октябрь соци-алистик революцияси байрами арафасида ўтмоқда. Биз-нинг партиямиз ўз съезидида янги Программани қабул қилаётганлиги социализм ва коммунизмнинг оламшумул-қатъий ғалабаларининг намойиши, Улугъ Октябрь иш-ининг ғалабаси, марксизм-ленинизмнинг янги тантанасидир. Бундан нийҳоти 44 йил муқаддам, 1917 йилининг ре-волюцион кунларида мамлакатимиз олдида йўл танлаш масаласи, Россияни яқинлаштиб келаятган илмий ҳало-катдан қандай қилга кўтазиш масаласи кескин бўлиб турган эди. Ўша кунларда менъевникларнинг лидерла-ридан бири, мамлакат тақдирини учун жавабгарлини ўз зиммасига ола оладиган партия бизда йўқ, деб даъво қи-лган эди. Худди ўш вақтда, 1917 йилининг даҳшатли кун-ларига, пролетар революциясининг доҳийси Лениннинг: «Бундай партия бор!» деган илҳомбахш сўзлари бутун дунёга дадил ва мағ-рур янгради.

Владимир Ильич Умурсия Советлар биринчи съез-ида сўзга чиқиб, Марксий Комитет номидан, болше-виклар партияси ҳўкимиятнинг қўлга олишга, Ватанимиз тақдирини учун жавабгарлини ўз зиммасига олишга тайёр, деди. У, революция талабаси учун, Россияни социализм асосларида тубдан ўзгариштиш учун дадил кураш про-граммасини батафсил баён қилиб беради. Бизнинг жононам Ильичимиз башорат қилиб айтган сўзларининг рўебга

чиққанлигини эндиликда ҳамма кўриб турибди. Партия-миз ўз елкасига жуда катта юкини олди, мамлакат тақди-рини учун, ҳалқ келажакни учун юксак масъулият олди. Коммунистларнинг баҳодир партияси бу юкини кўтариб боришга қодир бўлиб чиқди. Партия ливчилар синфида, бутун меҳнаткаш ҳалқга бошчилик қилиб, жононам мам-лакатини тубдан ўзгаришти, уни қудратли ва гуллаб-йш-наётган мамлакатга айлантириш вазибасини тарихин қисқа муддат ичида шараф билан бажарди!

Бунинг ҳозир ҳамма кўриб турибди ва ган олмақда. Лекин ўша кунларда, Владимир Ильич коммунистлар партияси мамлакатга раҳбарлини қилишни ўз зиммасига олишга тайёр эканлигини айтган вақтда, Россиянинг бур-жуа матбуоти коммунистларни жуда қатъий таъкиб қи-лди, бизни масхара қилди ва биздан қудли. Ўша кунлар-да монархистларнинг «Новая время» номли газетаси бун-дай деб ётган эди:

«Коммунистлар ғалаба қиладилар деб бир минут фа-раз қилайлик. Унда бизларни ким бошқаради? Эҳтимол ошпазлар бошқаради? Еки ўт ўчирувчиларини? Отоқлар-лар, қочақларини? Еки, эҳтимол, анагалар қақалоқ чой-шабларини нонидан қўли бўшаганда Давлат кенгайи мажлисига югуриб қоладими? Хўш, ким бошқаради? Бу давлат арбоблари кимлар? Отоқларлар, анагалар, ош-паз хотинлар, коммунистларнинг фикрича, мамлакат-ни бошқариш лозим бўлган кишилар ана шулар бўлса керак. Шундай бўладими? Йўқ! Бундай бўлиши мумкин-ми? Ақлга тўғри келмайдиган бундай саволга тарих узи-л-кесил қилиб коммунистларга жаваб беради!»

Тарих ҳақиқатан ҳам бу саволга узи-л-кесил қилиб жаваб берди. Совет ҳалқининг социализм ва коммунизм қурилишдаги, иқтисодий фаолиятининг барча соҳалари-даги, фан, маданиятнинг ривожлантиришдаги буюк ғалаба-лари, меҳнаткашлар оммаси яратувчилик иқодида, дав-латни идора қилишга қўиш эмас, деган афсонанинг қуд-лини кўкка соғурди. Бу ғалабалар шунин ақлоқ кўрсат-дики, меҳнаткаш ҳалқ — ишчилар, деҳқонлар, шахтёр-лар, қочақлар ва ошпоз хотинлар — ҳўкимиятнинг ўз қўлларига олиб, масалан, Россия Давлат кенгайишнинг аъзолари — князьлар, графлар, капиталистлар ва по-мешчиларга қараганда, муҳожир бўлиб алландай пас-қам жойда ўз ҳаёт йўлини шармандаларга тутатган шу кишиларга қараганда давлатни анча яхшироқ, анча оқи-лона бошқаришлар, экономика, фан, маданиятни буларга қараганда жуда муваффақият билан ривожлантиришлар.

Совет Иттифоқининг иқоди бутун прогрессив инсо-ниятни илҳомлантирмоқда. Марксизм-ленинизм таълимоти-нинг буюк ҳаётий кучи ҳеч қачон бизнинг кунларимиздаги-дек, социализм Совет Иттифоқида тўла ва узи-л-кесил ғала-ба қилган вақтдагидек, социализм иши жаҳон социалистик дўстлигининг барча мамлакатларида янгидан янги ғала-баларни қўлга киритаётган кунлардагидек, ҳалқаро комму-нистик ва ишчилар ҳаракати, ҳалқларнинг илмий-озодлик кураши гўриқраб ўсаятган ва кенгайиб бораёт-ган ҳозирги кундагидек яққол намоён бўлган эмас. Ре-волюция ҳалқларнинг буюк куч-қудратини йўғотди, бу куч-қудрат дунёни социализм ва коммунизм асосларида тубдан ўзгариштирмоқда. Коммунизм ғалабаларининг таъ-сири остида бутун дунёда гоят катта ўзгаришлар бўлмоқ-да ва бўлади. Коммунизм тантанаси муқаррардир!

Карл Маркс бундан 90 йил муқаддам Париж комму-нарларининг қаҳрамонна жасоратини таъбирлаб, уларни осмонни штурм қилувчи қаҳрамонлар деб илҳом билан атаган эди. Бу—Партия Коммунаси жангчиларининг қаҳ-рамонлигига берилган юксак баҳо, революцион кураш-га оташин қачирқ эди. Эндилкида биз фахр билан айти-шимиз мумкинки, Совет Иттифоқи ҳалқлари социализм кўриб, ҳозирги кунда коммунистик жамият биносини му-ваффақият билан қуришга киришиб, образда ифода-лаган ҳам, то маънос билан айтганда ҳам, ҳақиқатан осмонни штурм қилмоқдалар.

Коммунистларнинг, марксчи-ленинчиларнинг буюк армияси тинчлик ва социал прогресс учун, порлоқ кела-жак — коммунизм учун курашда ҳалқларнинг авангарди бўлиб майдонга чиқмоқдалар. Коммунизмнинг буюк бай-роғи остида миллион-миллион, тобора янги-янги киши-лар тўпанадилар ва жипслашадилар. Прогресс иши, коммунизм иши тантана қилади!

Ишасин коммунизм қураётган буюк, қаҳрамон совет ҳалқи!

Ишасин жаҳон социалистик лагери ҳалқларининг бузилас бирлиги ва қардошларча дўстлиги!

Ишасин буюк Ленин қурашларида ташкил этган ва чинқиритган Совет Иттифоқи коммунистларининг қаҳра-мон партияси!

Ишасин ҳалқаро коммунистик ва ишчилар ҳаракати-нинг мустаҳкам бирлиги, бутун дунё пролетарларининг қардошларча бирдамлиги!

Ишасин бутун дунёда тинчлик!

Марксизм-ленинизмнинг ҳаммаша голиб байроғи ости-да. Коммунистик партия раҳбарлигида коммунизм таи-танаси сари, олға!

(Ўртоқ Н. С. Хрущевнинг доклади гоят эфъ этибор билан тинглади ва бутун зал маълумлаган гулдурор ва давомли қарсаклар билан бир неча марта бўлиниб турди).

МАРКАЗИЙ РЕВИЗИЯ КОМИССИЯСИНИНГ РАИСИ

Ўртоқ А. Ф. ГОРКИН доклади

нинг юксак даражадаги активлиги

таъминлади.

Хисобот даврида давлатни бош-қарши соҳасида, саноат ва қишлоқ ҳўжалигига раҳбарлик қилиш соҳасида катта ўзгаришлар амалга оширилди, иттифоқчи республика-ларнинг ва маҳаллий Советлар-нинг ҳўкуматлари кенгайтирилди, давлат аппаратынинг фаолиятида жамоатчиликнинг роли оширилди, мамлакатда қонуний мустаҳкам-ланди. Партиянинг тарихий XX съезд қарорларида белгилаб берилган равишда ишқончил турмуш тўғрисида исботланди. Марк-сий Комитетнинг ва шаҳсан Ўртоқ Н. С. Хрущевнинг партия олди-даги катта хизмати шу бўлдики, Марксий Комитет партиянинг бу ленинизм йўлини ўтказишга қўрсати-лган жиддий қаршилиқни енги-тишга муваффақ бўлди. Марксий Ревизия Комиссияси партия ва ҳалқдан акралоқ қолган, шарман-дас чиққан одамлар группаси-нинг партияга қарши фаолиятини йилқилиб билан қоралади. Марк-сий Комитет Пленумининг бу ма-иизасидан бир овоздан қабул қилган қарорига тўла равишда қўйилди.

Партия Марксий Комитети на Марксий Ревизия Комиссияси ўз қарорларида Лениннинг: партия-нинг бирлигини мустаҳкамлаш учун кураш ҳар бир коммунистнинг энг бир

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси XXII съездида
1961 йил 18 октябрда ўртоқ Н. С. ХРУЩЕВ доклади

(ДАВОМИ ОЛТИНЧИ БЕТДА)

турмушга таради, уларни раванк топишга олиб келди. Илгари қолок бўлган миллатлар кўпроқ ривожланган халقلарнинг ва, аввало, улуғ рус халқининг ёрдами билан ривожланишга қўл урди. Ҳам бу ҳақда, ҳам бу ҳақда раёнага кўтарилиди. СССРга умумий характери белгиларга эга бўлган турли миллат кишиларининг янги тарихий бирлиги — совет халқи таркиб топди. Улар умумий социалистик Ватанга — СССРга, умумий интенидига бўзига қўшилишга, умумий дунёқарашига — марксизм-ленинизмга, умумий турмуш, умумий дунёқарашига — марксизм-ленинизмга, умумий

устидиларни исботлади. Янги тузум ишлаб чиқарувчи кучлар юқори суръатлар билан ривожланишини, меҳнатқарлар турмуш даражасининг тўғрисида кўтарилиб боришини, ёқсилатақиядан озод бўлишини, шахсининг кенг оқиял ва сиёсий ҳуқуқларини таъминлади.

Қардош мамлакатларнинг шонли марксиз-ленинчи партиялари социалистик революция ва социализм куралишининг коллектив тақрибига муҳим ҳисса қўшдилар.

Қазир халқаро ишчилар ҳаракати СССРнинг жуда катта тақрибига билан бир қаторла пролетариат тақрибига

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

Ўртоқ Н. С. ХРУШЧЕВ докладининг давоми

(БОШИ БЕШИНЧИ БЕТДА)

Имперализм идеологлари ва сиёсатчилари капитализм ўз тараққиёти учун ҳали кўп имкониятлар ва «резервларга» эга, деб исбот қилишга беҳуда зўр бермоқдалар. Имперализмнинг ўнг социалистлик ва бошқа ҳимоятчилари капиталистик экономикадаги янги ҳодисаларни дастаб қилиб олиб, аҳолини гўё капитализм ўз табиятини ўзгартиргандек ва социализм томонга эволюциялашиб бораётганидек қилиб тасвирламоқдалар. Буларнинг ҳаммаси бўлматур гапларидир, албатта. Ҳақиқатда бу янги ҳодисалар имперализмнинг ленинга анализи турғи эканлигини жуда ҳам яққол тасдиқлайди. Бу ҳодисалар капитализмни ҳеч қандай «трансформация» қилиш содир бўлмаётганини, балки капитализмнинг тобора заифлашиб, экинчи дунёнинг кескинлашуви процесси, унинг ширини ва паразитизмнинг кучайиш процесси бораётганини кўрсатади.

Хўш, имперализм маддоҳлари нимага умид боғламоқдалар? Аввало, давлат монополистик капитализмга умид боғламоқдалар. Бироқ, давлат монополистик капитализми, маълумки, биринчи кўн иш кўраётгани йўқ. Хўш, турмуш нимага кўрсатади? У давлат монополистик капитализми капиталистик тараққиётнинг қандайдир янги, имперализмдан бошқа босқични асло билдирмайди, буржуа давлатнинг ҳакамлар судига, хусусан манфаатлар билан жамоат манфаатларини, меҳнат ва капитал манфаатларини гўё ба-баравар ҳимоя қилаётгани қандайдир синфдан ташқари кучга айланишини билдирмайди. Давлат монополистик капитализми монополия кучлари билан давлат кучларининг миллатнинг барча томонларини молия олигархияси манфаатларига бўйсундирувчи ягона механизмга биришувидан иборат. Монополиялар экономиканинг асоси бўлиб қолмоқда. Айрим мамлакатлар доирасидагина эмас, балки бутун капиталистик дунё миқёсида шундай бўлиб қолмоқда. Шунинг айтилиш қиёқон, жаҳон капиталистик ишлаб чиқаришининг қарибб ўндан бир қисми фақат 200 тагина энг йirik монополиялар қўлига тулган. Монополиялар баҳайбат саккизоқ сингари бутун-бутун мамлакат ва континентларга «чангал солиб», ҳаққларнинг қониин сўриб келишди.

Албатта, давлат монополияларини ўтиш давлатнинг капиталистик тақдор ишлаб чиқариш процессига тобора кўпроқ аралашув ишлаб чиқарувчи кучлар тараққиётига муайян таъсир кўрсатишга имкон беради. ресурсларни молия олигархияси фойдасига сафарбар этишга ердан қилади. Давлатнинг монополиялар манфаатларини қўлаб, иқтисодий муносабатларга аралашув урушдан кейинги йилларда ишлаб чиқаришнинг бирмунча ўсиши ва асосий капиталнинг янгилашши учун муайян аҳамиятга эга бўлди. Монополистик буржуазия 1929-1933 йиллардаги кризис каби кенг қўламада бўладиган иқтисодий кризислар нақадар даҳшатли социал оқибатларга олиб келиши мумкинлигини билиб, давлат йўли билан тартибга солиш меҳнатлари ердаида капитализмга хос бўлган иқтисодий ларзаларнинг вайрон қилувчи кучини бўшатиришга ҳаракат қилмоқда. Бироқ, давлат монополистик капитализми капитализмнинг иқтисодий қонуниларини беқор қилмайди ва беқор қила олмайдиган ҳам, ишлаб чиқаришнинг стихиялиги ва анархиясини, капиталистик системанинг иқтисодий кризислари ва бошқа иллатларини бартараф қила олмайдиган.

АҚШда давлат монополистик капитализми юксак тараққиёт даражасига эришди. Хўш, бу мамлакатга нима келтирди? Корхоналарнинг тўла иш билан таъминланмаслиги худди шу ерда жуда ҳам аниқ олиб кетган. Капитализм дунёсига жуда кўп кишилар оммаси оқ бўлган бир вақтда, америка монополистлари экинларини қиқаришти, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини еттиштиришни қаматириш учун маблағ ажратмоқда. Мақталган «иш билан тўла маҳсул»нинг ўрнига кўп миллионли доимий ишсизлар ва ярим ишсизлар армияси мавжуддир.

Демак, давлат монополистик капитализмининг имперализми кўтариб қилиш воситаси деб билиб, унга қилинган умидлар янгидай асосларга эга эмас.

Америка имперализми жаҳон капитализмининг таяничи ва халоскори родини даъво қилмоқда. Шубҳа йўқки, АҚШ капиталистик дунёдаги энг бую ва қудратли давлатдир. Лекин у тобора кўпроқ капитализмнинг иқтисодий қиқинчиликлари марказига айланиб бормоқда. Шу билан бирга, мана бундай фактни ҳам қайд қилиб ўтмоқ

керак: ўн йилдирки, унинг жаҳон капиталистик ишлаб чиқариши ва савдосидаги салмоғи тўхтовсиз қамайиб бормоқда. Америка капитализми чўққидан ўтиб, пастга тушиб кетмоқда.

АҚШнинг бутун капиталистик дунёни ўз пааноҳи остига «уюштириш» ниятларининг пуч бўлиб чиқишига яна бир сабаб бор. Бу сабаб—импералистик давлатлар ўртасидаги иқтисодий низолаб бўлиб, уларни йўқотиб бўлмайди. Капиталистик мамлакатларни уюштириш, бозор проблемасини юмшатиш ширини остида вужудга келган халқаро давлат монополистик ташкилотлар амалда жаҳон капиталистик бозорини қайта бўлиб олишининг янги формаларидир, бу ташкилотлар қаттиқ жанжаллар ва ихтилофлар манбаига айланоқда. Имперализм лагерида икки тенденция: бири — имперализмнинг бутун кучларини социализмга қарши бirlаштириш теъдиласи ва иккинчиси — импералистик давлатларнинг ўзлари ўртасидаги ва улар билан капиталистик дунёнинг қолган давлатлари ўртасида экинчи дунёнинг кучайиш теъдиласи объектив амал қиломоқда ва бир-бири билан қаттиқлиб кетмоқда. Қўшима Штатлар бу иккинчи тенденцияни бартараф қила олмадилар ва бартараф қила олмайдилар. АҚШ молия олигархияси капитализмининг унинг муқаррар қисматидан кўтариб қилиш родини ва айниқса дунёга ҳукмрон бўлиб олишни даъво қилмоқда, лекин унинг қўлида бу даъволарини амалга ошириш учун ҳеч қандай маблағ йўқ.

Ўртоқлар! Капитализмнинг эксплуататорлик моҳияти, унинг халққа қарши идеологияси ва маънавий иқризорси қанча кўпроқ намоён бўлса, буржуазия адвокатлари капитализмнинг шунча қаттиқроқ мақташга уринмоқдалар. Хўш, капитализм инсониятга нима берди? У кишиларнинг иқидий генийис ўйчуларини расво қилмоқда ва кишиларга қарши қилиб қўймоқда. Капитализм атом энергиясини инсоният учун хавфга айлантирди. Капитализм янги техникани қўлланиб йўлданги ҳар бир қадалим одамга қарши қўймоқда. Айрим мамлакатларнинг бойлиги кўпгина бошқа мамлакат халқларининг қашшоқлиғи ҳисобидан таъминланмоқда. Капитализм даврида, ҳатто фаннинг мусаффо нурларини, Маркс сўзлари билан айтганда, нодонлик зимистонига чўлгаб туради.

Бир ҳовуч миллиардлар ва миллионларлар капиталистик дунёнинг барча бойликларини назоратсиз тасаруф қилиш билангина чекланмасдан, балки бутун-бутун миллатларнинг турмушини ўйинчоқга айлантирмоқдалар. Импералистиклар бир авлод умри мобайнида икки марта жаҳон уруши чиқардилар. Бу урушларда тахминан 80 миллион одам ҳалок ва майиб-мажруҳ бўлди, ҳароб бўлган беҳисоб моддий бойликлар тўғрисида гапирмаёқ кўя қолмайди — имперализм сиёсати инсониятга шунчалик қимматга тушибди. Баъзи тадриқотчиларнинг ҳисобларига кўра, бутун дунёда урушга ва урушга тайёрланишга қилинган ҳаракатлар XX асрининг биринчи ярмида (1900 — 1953 йиллар) ҳақиқатдан астрономик рақамни — тўрт триллиондан ортиқ долларни ташкил қилди.

Келинг, бу маблағлар инсоният бахт-саодати йўлида сарфланганида нимадлар қилиш мумкинлигини кўриб чиқайлик. Бу маблағлар ҳисобидан планетамиздаги барча аҳолини ярим аср давомида нон билан тинчи босса бўлур эди. Бу маблағларга 500 миллион одам учун, яъни дунё аҳолисининг учдан икки қисми одам ошод уй-йўли қуриш мумкин бўлур эди. Ҳозирги вақтда имперализм инсониятнинг ҳарбий максалларга ҳар йили қамда 100 миллиард доллар сарфлашга мажбур қилмоқда. Агар шу пулнинг 25 фоқиди 20 процентни ҳам ривожланган мамлакатларга 25 йил мобайнида биз сайин ердан тарихида берилиб турган элди, умумий қуввати 230 миллион килловат бўлган электр станциялари қуриш, йилга 185 миллион тонна пўлат қулдиган металлургия заводалри вужудга келтириш, 100 миллион гектардан кўпроқ ерга суя чиқариш ва халқларнинг турмушини яхшилаш учун кўпгина бошқа буюк ишларни қилиш мумкин бўлур эди. Буларнинг ҳаммаси кулолсизланиш учун олиб борилаётган курашнинг ҳақлар учун нақадар ақтуал аҳамиятга эга эканлигини яна бир бор кўрсатади.

Агар жаҳон тараққиётининг асосий ақулларини жамлайдиган бўлсак, тарих Маркс ва Ленин олдиндан айтиб берган йўлдан илгарилаб бормоқда, деб айтиш мумкин. Социализм кучлари, жаҳон тараққиётининг барча кучлари ўсумқда, ҳақлар имперализмдан алоқадарини тобора қаттиyroқ узоқмоқда. Жаҳон миқёсида имперализмнинг ҳалокати ва социализмнинг тантанаси муқаррардир.

II.

КОММУНИЗМ — ПАРТИЯ БИЛАН ХАЛҚНИНГ БУЮК МАҚСАДИДИР

Ўртоқлар! Янги Программанинг қабул қилиниши партияимизнинг бу бутун совет жамияти тараққиёти тарихида янги даврини бошлангидир. Партияимизнинг ҳар бир программаси мамлакат тараққиётининг муайян тарихий босқичига мувофиқдир. Лекин бизнинг ҳамма программаларимиз ўзаро боғлиқдир. Бир бутуннинг таркибий қисми бўлган бу программалар социалистик революциянинг социализм ва коммунизм қуришини мунтазам, тадрижда сингалган ва тасдиқланган марксизм-ленинга назариясини беради. КПСС программаларини уч босқичли ракета оилаи тенглаштириш мумкин. Биринчи босқич мамлакатимизни капиталистик дунёдан ажратиб олди, иккинчи босқич уни социализмга кўтарди, учинчи босқич уни коммунизм орбитасига олиб чиқилиш лозим. Бу жуда ажойиб ракета, ўртоқлар. Бу ракета гениал Ленин томонидан, революцион назариянинг томонидан очиб берилган аниқ йўлдан ҳаракат қилиб бормоқда, бу ракетаи энг буюк эришга — коммунизм қурувчилар энергияси оқиқлангирмоқда.

Программа протектининг асосий хусусиятини қандай? Асосий хусусияти шундан иборатки, у — коммунизм қуришининг конкрет, илмий асосланган программасидир. Проектда коммунизм порлоқ биносини қуришнинг ёркин йўллари кўрсатиб берилган. Унда биз коммунизмни қандай қуриш кераклигини, унинг ташқаридан ва ичаридан қандай қурилишини, унда қандай кишилар яшашини ҳамда бу кишилар коммунизм биносини яна қулайроқ ва чиқаролироқ бўлиш учун нимадлар қилишини кўраимиз. Коммунизм нима эканлигини билимоқчи бўлганларга: «Партияимиз программасини ўқиб кўринг» деб фахр билан айта оламиз.

Программа проекти Маркс, Энгельс, Лениннинг революцион назариясининг ривожланишидаги янги босқичдир. Программа коммунизм учун кураш назарияси ва практикасининг барча тўб масалаларига ҳозирги жаҳон тараққиётининг энг муҳим масалаларига аниқ жавоб беради. Программа проектини тасвирлашда КПССнинг XX ва XXI сўзларидан жуда катта, чинакам тарихий аҳамиятга эга сўзлар. Бу сўзлардан партия ва совет жамияти турмушининг тўб масалаларини ҳал этишда, жаҳон тараққиётини процессларини анализ қилишда кўпгина принципал янги нарсалар кийрипти. КПСС XX ва XXI сўзларидан бўлганда, бизнинг бундай программани ишлаб чиқишимиз анча қийин бўлур эди.

Протектининг бутун руҳи, бутун маъмуни марксизм-ленинизм назарияси билан коммунистик қурилиш практикасининг бирлигини ва ажралмаслигини ифодалайди. Программда санаот, қишлоқ хўжалиги соҳасидаги давлатни ривожлантириш, фан, маданият, коммунистик тарбия соҳасидаги вазифалар конкрет белгилаб берилган. Совет кишии иқтисодий тараққиёт перспективаларини шунчалик узоқ тарихий даврга мўлжаллаб белгилаб олган анча унинг нақадар юксакликка кўтарилганини бир ўқиб кўринг, ўртоқлар.

Партияимизнинг учинчи программаси — бутун совет халқининг программасидир. Партия ўзининг биринчи программасини қабул қилганида, унга учта кўп бўлмаган ил-лор ишчиларнинг гуруҳларини эргашган эдилар. Партия иккинчи программасини қабул қилганида, унга ишчилар синфи ва меҳнатчилар деҳқонларнинг асосий оммаси эргашган эди. Энди эса, бутун совет халқи партияга эргашиб бормоқда. Халқимиз Программани ўзининг жонкашон иши деб, ўз ҳаётининг буюк мақсоди деб қабул қилди.

Янги Программа партияимизнинг «Хамма нарсаси инсон учун, инсоннинг бахт-саодати учун» деган широнининг турмушга тўла таътиб қилинишидир. Программда халқнинг моддий фаровонлиги ва маданиятини янада ошириш, инсон шахсини янада раванж топтириш масалалари биринчи даражалли ўрин тутади. Зотан бу, муқаддас қочунидир. Бойшевиқлар меҳнатнафс халқнинг турмушини қувончи ва бахтли қилиш учун революция бейвоғини кўтарганлар. Партияимизнинг учинчи Программаси шундай давр бошлангиларини билдирдики, совет халқи ўзининг буюк ишлари йўлида бошдан кечирган барча қийинчилик ва маҳрумликларининг ўрни бу даврда ўз ҳисса ортин билан қопланади.

ди ва социализмдан коммунистик жамиятга ўсиб ўтиш қонуниятларини очди.

Бизнинг коммунистик тузум тўғрисидаги тасавури-миз марксизм-ленинизм асосларининг илмий ҳулосаларига батамом асосланган. Шу билан бирга, бизда уларга нисбатан бир, жуда муҳим қўлайлик бор: биз XX асрининг иккинчи ярмида ишломқамиз ҳамда иқтиёримизда социализм ва коммунизм қуришининг жуда катта бебаҳо амалий тақрибаси бор. Янги турмуш Томас Мор тасавури қилганидек, океанда юйилиб кетган қандайдир қичкина Утопия оролида эмас, Томазо Кампанелла тасвирлаганидек, қандайдир Қуёш шаҳрида эмас, Роберт Оуэн планлаштирганидек узоқ Американинг бир парча ерида эмас, йўқ, бундай эмас, балки Ерининг жуда катта массивида қурилмоқда.

Энди биз коммунистик жамиятни аниқроқ тасавури қила олишга қолмасдан, балки, энг муҳими, бундай жамият қуришининг амалий йўлини белгилай оламиз, илмий коммунизм принципларини конкрет маъму билан тўлдироламиз. Вақт пардаси ўтмишдошларимиздан ашириб турган нарсаларнинг кўпларини биз равшанроқ ва аниқроқ кўришмоқда, чуқури социалистик жамият тараққиётининг коммунизм галабаси томон олиб бораётган тенденцияларини тўла намоён бўлди. Устозларимиз сингари биз ҳам ривожланган коммунистик жамиятнинг барча деталларини ҳозирданок аниқлашга уринмаимиз албатта.

Программа проектида коммунизмга қўйлағича таъриф берилди.

«Коммунизм — ишлаб чиқарини воситалари бир бутун умумхалқ мулки бўлган, жамиятнинг барча аъзолари социал жиҳатдан батамом тенг бўлган синфсиз иқтисодий жамият бўлиб, бу жамиятда одамларнинг ҳар томонлама қамолатига етиб бориш билан, бирга доню тараққиёт қила борувиш фан ва техника асосида ишлаб чиқарувчи кучлар ҳамг ўсиб боради, иқтисодий бойлиқнинг барча манбалари тўлиб-тоғлиб туради ва «ҳар қимдани қобилиятига яраша ҳар нимага эҳтиёжга яраша» деган буюк принциплар амалга ошади. Коммунизм — эркин ва оғил меҳнатчашларнинг юксак даражада уюшган жамиятидир, бу жамиятда иқтисодий ўз-ўзини боқариши қарор топади, жамият бахт-саодати йўлида меҳнат қилиш ҳамма учун биринчи ҳаётий эҳтиёж, аниқланган зарурат бўлиб қолади, ҳар бир кишининг қобилияти унинг халққа энг кўп фойда келтиришини қўлаб ишга солинади».

Коммунистик жамиятнинг характеристикасига оид баъзи бир масалалар уғтида тўхталиб ўтаман. Коммунизм бутун жамият миқёсида юксак даражада уюшган ва марказлашган ишлаб чиқаришни тақозо қилади, бу ишлаб чиқаришга раҳбарлик энг кенг демократик принциплар асосида амалга оширилади. Коммунистик жамият бирик, бир-бирдан ажралган ҳўжалик организмлари иттифоқи эмас. Йўқ, коммунистик жамият халқ ҳўжалигини ягона планлаштиришга, меҳнатнинг ташкилий равишда уюштирилишига ва иш вақтининг тартибга солинишига эҳтиёж сезадики, ҳеч қандай жамият бундай бўлган эмас. Бундай зарурат ишлаб чиқарувчи кучларни ривожлантириш эҳтиёжидан, турли ҳўжалик тармоқларининг чўқур ўзаро алоқасидан, техниканинг тўхтовсиз ривожланиб бориши манфаатларидан, тақсимот ва эҳтиёжнинг коммунистик принципларидан келиб чиқади. Бутун халқнинг ишлаб чиқариши бошқаришга энг актив иштирокисиз коммунистик ҳўжалиқнинг ривожланиши мумкин эмас.

Проект коммунистларнинг буюк ширини «ҳар қимдани қобилиятига яраша, ҳар нимага эҳтиёжга яраша» деган ширини амалга оширишининг конкрет формалари ва йўллари тўғрисидаги масалани биринчи бўлиб ишлаб чиқди. Коммунистик тенглик принципларини амалга ошириш йўли — меҳнатнинг моддий стимуллари иқтисодий фонлар орқали ўсиб бораётган тақсимот билан тўғри қўйишидир.

Коммунизм давридаги турмуш шароитини нотўғри, обивателларга тасавури қилувчи кишилар бор. Улар формуланинг фақат иккинчи қисмини: эҳтиёжга яраша, деган қисмини қабул қилиб, тахминан мана бундай муҳокима юритадилар: «Коммунизм даврида ҳоҳласанг ишла, ҳоҳласанг — Узоқ Шарқдан Гарбога, Гарбдан Янабува кўчиб юравер, бари бир, эҳтиёжини яраша олаверасан». Уларнинг коммунизм учун тайёрлаётган бирдан-бир нарсаси — жуда катта қошиқдир.

Аввало бошданок бундай кишиларнинг ҳафсаласини пир қилиб қўйиш керак. Улар тасавурининг коммунизм билан ҳеч қандай алоқаси йўқ. Коммунистик жамият энг ривожланган техниккага, энг ривожланган ва уюшган ишлаб чиқаришга, энг мукаммал машиналарга эга бўлади. Лекин машиналарни одам бошқаради. Одам бўлмаса машина ўлик бир нарсасидир. Шунинг учун аниқлик, ушқоқлик, интизом — муқаддас қонундир, ҳар бир меҳнаткаш хўжалиқнинг мажбурий нормасидир. Улар ўз мажбуриятларини, капитализм даврида бўлганидек, оқ қолмаслик учун бажармайдилар, балки оғил ва иқтиёри равишда бажармадилар. Ҳар ким ўз бурчини тушунади, ҳам

моддий, ҳам маънавий неъматлар яратишга ўз меҳнатини қўшади. Барча совет кишилари шундай меҳнат қилишлари лозимки, коммунизмнинг порлоқ биноси қурилади бўлганда, ҳар ким: бу ерда менинг ҳам ҳиссам бор — деб айти оلسин.

Марксизм-ленинизм классиклари таъкидлаб ўтган эдиларки, коммунизм социализмдан девор билан ажратилган эмас, бу — биш ўш социал-иқтисодий формалининг икки фазаси бўлиб, бу фазалар — бир-бирдан экономиканинг тараққиёт даражасига ва иқтисодий муносабатларнинг етуқлик даражасига қараб фарқ қилади.

Социализм ўз негизинда ўсиб қичмайди. Социализм ўзининг оламшумул тарихий ўйчулари нақадар улкан бўлишига қарамай, кўп жиҳатлардан — иқтисодий, ахлоқий, ҳуқуқий жиҳатдан ҳамда яшашларнинг оғилда — унда ҳали ўш ўсиб қичади эски тузумнинг илзари бўлади. Коммунизм — иқтисодий турмушнинг юксакроқ ва етуқроқ босқичидир. Винобарин у фақат социализм таъд мустаҳкамланган тақдирдагина ривожлана олади. Коммунизм даврида капиталистик тузумнинг ҳамма қолдиқларига тамомла бартараф берилган бўлади.

Коммунизмнинг ўз негизинда ривожланиши унинг вужудга келиш процессининг хусусиятларини белгилаб беради. Капитализмдан социализмга ўтиш синфий кураш ширинида амалга оширилади, иқтисодий муносабатларини тубдан синдириб ташлашни, чўқур социал революцияни ва пролетариат диктатурасини талаб қилади. Бундан фарқли ўларок, коммунизмга ўтиш эксплуататор синфлар бўлмаган шароитда, жамиятнинг барча аъзолари — ишчилар, деҳқонлар интеллигенция коммунизм галабасидан гоёт манфаатдор бўлган ва оғил равишда коммунизм галабаси учун ҳаракат қилаётган шароитда содир бўлади. Шунинг учун, табиийки, коммунизм қуриш энг демократик методлар билан, иқтисодий муносабатларни тақомиллаштириш ва ривожлантириш йўли билан, эски турмуш формаларининг барҳам топиши ва янгиларининг пайдо бўлиши, уларнинг қаттиқлиб кетиши ва ўзаро таъсири йўли билан амалга оширишмоқда. Жамият энди мамлакат ичкарида синфий кураш келтириб чиқарадиган қиқичкичларини билимайди. Буларнинг ҳаммаси коммунизмга ўтиш даврида иқтисодий тараққиёт суръатларини тезлаштириш имконини беради.

Программа протектининг тарихий доираси — 20 йил. Нима учун биз худди шу мўддатни таллаб олдик? Программда проектини муҳокима қилиш давомида баъзи ўртоқлар: бу вазифаларни амалга ошириш учун ажратилган мўддат жуда кўп эмасмики? — деб сўрадилар. Йўқ, ўртоқлар! Жамиятнинг коммунизм принципларига тайёрлаш учун ишлаб чиқарувчи кучларнинг жуда ҳам ривожланишига эришишимиз, моддий ва маънавий неъматларнинг мўл-қўллигини таъминлашимиз лозим. Бунинг учун эса, муайян вақт керак. Коммунизм касоси — мўл-қўллик касосидир, у ҳаммаи лиммо-лим турини керак. Ҳар бир киши унга ўз ҳиссасини қўйиши ва ҳар ким ундан керагини олиши керак. Барча зарур шароитлар етилмай туриб, декрет билан коммунизмнинг жорий қилиш тузалмас хато бўлур эди. Косанинг қўлишга ҳали анча бор бўлган шароитда биз коммунизмни жорий қилиш мумкин, деб эълон қилганидан бўлсак, у ҳолда эҳтиёжга яраша олиш мумкин бўлмай қолур эди. Биз коммунизм идеяларини обрўсизлантириб қўйган, меҳнатнашлар ташаббусини барбод қилган ва коммунизм томон ҳаракатни тўхтатиб қўйган бўлур эдик, холос. Биз аниқ илмий ҳисобларга амал қилмадик. Ҳисоблар шунга кўрсатадики, биз 20 йил мобайнида коммунистик жамиятни асосан қуриб бўламиз.

Коммунизмни асосан қуриб бўлиш нима демакдир? Бу шунин билдирдики:

— **иқтисодий** соҳада коммунизмнинг моддий-техника базаси вужудга келтирилади, Совет Иттифоқи энг ривожланган капиталистик мамлакатларнинг иқтисодий даражасидан ўзиб ететади ва аҳоли жон бошига маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича биринчи ўринни эгаллайди, халқнинг дунёда энг юқори турмуш даражаси таъминланади ва моддий ҳамда маданий неъматларнинг мўл-қўл бўлишига эришиш учун шароитлар яратилади;

— **социал** муносабатлар соҳасида синфлар ўртасида ҳали мавжуд бўлиб келаётган тафовут қолдиқлари тугатилади, синфлар коммунизм меҳнатчиларининг синфсиз жамиятига биришалади, шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги сўғра эса, жисмоний меҳнат билан ақлий меҳнат ўртасидаги муҳим тафовутлар асосан тугатилади, миллатларнинг иқтисодий ва гоъий бирлиги ўсади, юксак гоъийликнинг кенг маълум-этуқлигини маънавий софлик ва жисмоний етуқлигини таъд гармоник тарзда бирга қўшувчи коммунистик жамият кишининг фазилатлари ривожланади;

— **сиёсий** соҳада бу шунин билдирдики, барча граждандар жамнат ишларини бошқаришда иштирок этишадилар, социалистик демократия кенг ривожланиши натижасида жамият коммунистик ўз-ўзини идора қилиш принципларини тўла амалга оширишга тайёрланади.

III.

СОЦИАЛИСТИК ЭКОНОМИКАДАН КОММУНИСТИК ЭКОНОМИКАГА ЎТИШ

1. КОММУНИЗМНИНГ МОДИЙ-ТЕХНИКА БАЗАСИНИ ЯРАТИШ

Ўртоқлар! Программа проектида мамлакатимизда ўз қудрати жиҳатдан мисли қўрилмаган ишлаб чиқарувчи кучларни вужудга келтириш, Совет Иттифоқининг дунёда биринчи индустриал давлатга айлантиришининг удуввор иқтисодий қилиб берилади. В. И. Ленин: «Коммунизм иқтисодий жиҳатдан асослаб берилган тақдирдагина уни қадарлайми» деган эди. Программа проекти коммунизмни ана шундай асослаб беради.

Икки ўн йиллик мобайнида СССРда коммунизмнинг моддий-техника базаси вужудга келтирилади. Бу асосий иқтисодий вазифа, партияимиз бош йўлининг асосидир.

Коммунизмнинг моддий-техника базасини қуриш иқтисодий, социал ва маданий вазифалар занжирининг ҳал қилувчи ҳалқасидир ва у Ватанимиз тараққиётининг ҳам ички, ҳам таъқи шароити томонидан тақозо қилинади. Бу бизнинг қўйидаги муҳим вазифаларини ҳал этишимизга имкон беради:

биринчидан, ўз қудрати жиҳатдан мисли қўрилмаган ишлаб чиқарувчи кучларни вужудга келтириш ва аҳоли жон бошига маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича дунёда биринчи ўринни эгаллаш;

иккинчидан, дунёда энг юқори меҳнат унумдорлигини таъминлаш, — бу эса, пировардла, янги иқтисодий тузумнинг галабаси учун энг муҳим, энг асосий нарсасидир, совет кишиларини энг мукаммал техника билан қуроллантириш, меҳнатни қувонч, илҳом ва ижод манбаига айлантириш;

учинчидан, совет кишининг барча эҳтиёжларини қондириш учун моддий неъматлар ишлаб чиқариши ривожлантириш, бутун аҳолининг турмуш даражаси энг юқори бўлишини таъминлаш, келажакда эҳтиёжга яраша тақсимлашга ўтиш учун барча шароитларни яратиб бериш;

тўртинчидан, социалистик ишлаб чиқариш муносабатларини аста-секин коммунистик ишлаб чиқариш муносабатларига айлантира бориш, синфсиз жамият барпо қилиш, шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги, кейинчалик эса, ақлий меҳнат билан жисмоний меҳнат ўртасидаги муҳим тафовутларни тугатиш.

Нижоят, коммунизмнинг моддий-техника базасини қуриш йўлидагина капитализм билан иқтисодий муносақад ютиб чиқиш, ҳаммаи мамлакат мулофасини СССРга қарши, бутун социалистик лагерьга қарши кўп кўтаришга журъат этган ҳар қандай агрессорга қанқатчи қарба беришга имкон берадиган даражада тўтиб туриш мумкин.

Икки ўн йиллик мобайнида коммунизмнинг моддий-техника базасини вужудга келтириш учун бизда ҳамма зарур нарсалар борми? Ҳа, бор, ўртоқлар. Бизнинг жуда катта яратувчи кучга, жуда кўп ишлаб чиқариш қувватларига, битмас-туганмас табиий ресурсларга эга бўлган иқтисодий тузумимиз бор. Биз биринчи даражалли техниккага, дунёда энг илгор фанга эгаимиз. Совет Иттифоқи коммунистик қурилиш вазифаларини ҳал қила оладиган ажойиб малакали кадрлар еттиштириб чиқирди. Совет халқига жангларда қийиқдан дово партия раҳбарлик қилмоқда.

Албатта, коммунизмнинг моддий-техника базасини вужудга келтириш учун жуда кўп маблағлар талаб қилинади.

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

Ўртоқ Н. С. ХРУЩЕВ докладининг давоми

(БОШИ ЕТТИНЧИ БЕТДА)

Ўртоқлар, келинг, қарсақ чалайлик.
Биз шунга аминимизки, қарор қабул қилинганидан кейин Россия Федерациясининг меҳнатчилари ўз кучларини сафарбар қилдилар ва вафода ҳал этилди!

Хўш-кўш бўйча Россия Федерациясида ҳар гектар ердан 20 центнердан бугдой ва бошқа дон экинлари, шунингдек дуқнакли экинлар ҳосили олиш мўлжалланган. Ўртоқлар, бутун 20 йил мобайнида ўртача ҳисоблар билан гектар бошига нохати 20 центнер бўлса, Биз атиги шунчагина ҳосил олаётимиз, имкониятларимиз шундайми, ахир! Йўқ, бизда анча катта имкониятлар бор.

Совет Иттифоқи яқин вақт ичида жаҳон галла бозорини шундай позицияларни эгаллайдики, бу позициялар қишлоқ хўжалигининг қандай ўсаятилигини жано империялистларга сездириб қўлади! Бундай ҳосил 20 йиллик перспективада ҳатто пастроқ ҳосилдир. Мамлакатимизда кўпгина қолхоз ва совхозлар ҳозирнинг ўзидаёқ бугдой ва бошқа донли экинларнинг ҳар гектаридан 25-30 ва ҳатто 40 центнердан ҳосил олмақдалар. Улар ишлаб чиқаришни ундоштиришнинг, қишлоқ хўжалик фани ва техникаси ривожининг ҳозирги даражасида ана шундай ҳосил олмақдалар. Лекин, фан йил сайин олға қадам босиб, практикага янги катта имкониятлар очиб беради. Қишлоқ хўжалик ўсимликларининг энг яхши навлари ва гибридарлар пайдо бўлади, органик ва минерал ўғитлар, гербицидлар ва бошқа химиявий воситалар ишлаб чиқариш кескин кўпайди. Қолхозлар ва совхозлар янада мукамаллашган қишлоқ хўжалик техникаси билан қуролланишадилар. Буларнинг ҳаммаси дон етиштириш ва харид қилишнинг мўлжалланган даражасига етишгагина эмас, балки ундан ўзиб кетишга ҳам имкон беради.

Украина Компартияси Марказий Комитети ва республика Министрлар Совети томонидан тақдим қилинган ҳисоботи олиб қўрайлик. Маккажўхори экин кенг жорий қилинганига қадар Украинанинг дон етиштириш имконияти тахминан 1,3-1,5 миллиард пуд ва дон тайёрлаш имкониятлари 400-500 миллион пуд бағлила келинар эди.

Ҳозир маккажўхори, нўхот, хашаки лавиялар каби серхўш экинлар эканлигидан бўлганда келин. Украина бугдой 6,5 миллион гектарни, маккажўхори 5 миллиондан кўпроқ гектарни эки ҳамма донли экинлар майдонининг 28 процентини, дуқнакли экинлар эса қариб 4 миллион гектарни эки донли экинлар майдонининг 21 процентини эгаллайди. Ўнг сер ҳосил экинлар бўлган маккажўхори ва дуқнаклилар республикада барча донли экинлар майдонининг қариб ярмини ташкил қилади, бу экинларнинг ялли дон ҳосилдига салмоғи 60 процента етди.

Куйидагича ҳосил олиш мўлжалланмоқда:

Хамма донли экинлар	—	гектаридан 35 центнер
— кузги бугдой	—	30 центнер
— маккажўхори	—	50 центнер
— нўхот	—	30 центнер
— хашаки лавия	—	32 центнер

Бу рақамларнинг реаллиги бу йилги практика билан, кўп қолхоз ва совхозларнинг ҳар гектардан 70-80 центнердан маккажўхори дон, 30-40 центнердан бугдой ва нўхот олганликлари билан тасдиқланди.

Партия, галла етиштиришнинг кўпайтиришда Қозоғистон катта роль ўйнаши керак, деган вазиран қўйди. Бу республиканинг ўзига ҳос хусусиятлари бор. Бу ерда маккажўхори, жанубий райоилари истисно қилганда, асосан сўлос учун экилади. Шунинг учун дон етиштириш ҳосилдорлигини ошириш, дуқнакли экинларни кўпроқ экиш, шунингдек янги ерларни булан бўён ҳам ўзлаштири бориш ҳисобидан кўпайди. Келгусида олимлар қишлоқ хўжалигини вегетация даври қисқароқ бўлган маккажўхори сортларини топиб берганлариди, маккажўхорини кўрқ ерларда ҳам дон олиш учун экин мумкин бўлса керак.

Шуни айтишим керакики, мен доклада тайёрланган вақтимда озабояйонлик селекциялардан ҳал олдим. У ўз хатига ўсиш даври тахминан 60 кун давом этганидан маккажўхори сортини топишга муваффақ бўлганлигини хабар қилади. Ҳақиқатан ҳам шундай экан, маккажўхори майдонларини кенгайтириш ва маккажўхорини шимол томонга ҳам ёйиш учун, у ерларда ҳам маккажўхори дон етиштириш учун жуа катта имкониятлар очилди.

Раск жаноблари Венада бўлган вақтимда менга гўё Америкада маккажўхорининг шундай сорти борлигини айтган эди. Раск жаноблари буни исбот қилмади деб ваъда берган бўлса ҳам, аммо унинг гаплари тасдиқланди. Маккажўхорини биладиган, масалан, Гарсет жаноблари каби америкаликлар бундай маккажўхори Америкада йўқ, деб айтмақдалар. Аммо, маккажўхорининг бундай сорти Америкада йўқ экан, уни Совет Иттифоқида яратиш яхши бўлур эди.

Лекин бу жуа қийин вазифа эканлигини аниқ тасаввур эта билмис керак. Биз қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг ана шу проблеманинг ҳал этилишига, боғлиқ қилиб қўймаймиз. Башарти маккажўхорининг шундай сорти бўлмаганда ҳам мавжуд сортлар ҳисобига ўз планларимизни тўла ва ошириб бажара берамиз.

Қозоғистоннинг кўрқ райоиларида экин майдонларининг структураси қандай тартип томонда? Республиканида ҳаммаси бўлиб, янги ерларни ўзлаштириш ҳам ҳисобга олганда, тахминан 32 миллион гектар ерга бугдой, бошқа донли экинлар, шунингдек дуқнакли экинлар ва сўлосиб маккажўхори экилади, бу майдоннинг 50-55 процентини бугдой ва бошқа донли экинлар, 30-35 процентини нўхот ва хашаки лавиялар ва 10 процентини чорва молларига бериладиган маккажўхори ва қанд лавияли эгаллайди. Мен фақат асосий экинлар бўйча тахминий ҳисобларни келтирайман. Хўжаликка хилма-хил экинлар, қартошка ҳам, сабзавот ҳам, мойли экинлар ҳам керак, албатта. Лекин ҳар қолда кўрқ райоиларида асосий ўринни бугдой, нўхот, хашаки лавия, дон ва сўлос учун эканлигидан маккажўхори эгаллайди.

Бундай структурани дон баланси мана бундай бўлади: Бугдой ва бошқа дон экинлари 17,6 миллион гектар ерга экилади. Ҳар гектардан 20 центнердан ҳосил олганда, ана шу ер майдони 2 миллиард 150 миллион пуд галла беради. Совхоз ва қолхозлар бу доннинг тахминан 1 миллиард 500 миллион пудни давлатга сота оладилар.

Нўхот ва хашаки лавия 11 миллион гектар ерни эгаллайди, гектаридан эса 20 центнердан ҳосил олиш мўлжалланмоқда. Ялли ҳосил 1 миллиард 350 миллион пудни ташкил қилади. Бунинг тахминан 600 миллион пудни давлатга сотилиши мумкин.

Шундай қилиб, Қозоғистонда ялли дон ҳосилини 3,5 миллиард пудга етказиш, давлатга 2 миллиард пуддан ортқ галла сотиш имконияти бор.

Бошқа республикалардаги каби Қозоғистонда ҳам ҳосилдорлигини ошириш учун катта имкониятлар бор. Партия кўрқ ерларни ўзлаштириш вазирасини қўйган вақтида ҳар гектардан 8 центнердан ҳосил олинишини мўлжаллаган эди. Тақриба ортан, агротехника система-си тақомиллаша борган сари кўпгина хўжаликларда қол-сидорлик анча ошди. Ҳозир кўрқ райоиларида катта-катта майдонларда ҳар гектар ердан 20 ва ундан кўпроқ центнер дон, асосан бугдой олаётган совхоз ва қол-хозлар бор.

Шимолда Қозоғистон областининг Мамлют дон совхозини йил сайин ҳар гектар ердан 20-22 центнердан дон олмақда. Кустанай, Петропавловск Кийлиск, Чадан ва бошқа совхозлар юқори ҳосил олмақдалар.

Баҳори бугдойнинг жуа яхши компоненти бўлган чўлқ қилинадиган ва дуқнакли экинларни кўп эканлигидан хўжаликлар аниқсиз катта муваффақиятларга эришмоқдалар. Кустанай областидagi «Федоровский» совхозини бу йил маккажўхоридан кейин экинган баҳори бугдойдан куйидагича ҳосил олди: 3-дала — гектаридан 26 центнер, 7-дала гектаридан 22 центнер.

Бундай мисоллар Қозоғистондан бошқа жойларда ҳам бор. Олтой қишлоқ хўжалик илмий текшириш институтини қўйларга маълум. Институт маккажўхори, дуқнакли экинлар ва қолқ қилинадиган бошқа экинларни кўпайиб экин асосида бир неча йилдан бери дон экинларидан юқори ҳосил олмақда. Институт коллективини 1961 йилда 6359 гектар ердан 20 центнердан дон олди, шу жумладан 5140 гектар ерининг ҳар гектаридан 20-4 центнердан бугдой олди. Бугдойнинг Барнаулка — 32 деган янги нави эса гектаридан 44 центнердан ҳосил берди. Олтой ўлкасидаги «Страна Советов» қолхозини

сўнгги беш йил мобайнида дон экинларининг ўртача ҳосили 20,5 центнерни ташкил қилди. Съездимиз делегати Александр Беккер бригадаси дон экинларидан ҳар гектаридан ўртача 23 центнердан ҳосил олди.

Қолхоз ва совхозлар томонидан тўпланган тажриба кўрқ ерлардаги деҳқончиликни ривожлантириш йўллари тўғрисида хулоса чиқаришга имкон беради. Биз бундан бўён хўжаликни баҳори бугдой монокультураси асосида олиб бора олаемиз. Бугдой билан бир қаторда маккажўхори, нўхот, хашаки лавия, чорвага бериладиган қанд лавия экинларини кўпайиб экинни жорий қилишимиз лозим, чунки бу деҳқончилик маданиятини оширишнинг дон ҳосилини кўпайтиришнинг чорвачиликни тез ривожлантиришнинг кўрқ ерлардаги совхозларини юқори умумий хўжаликларга айлантиришнинг муҳим факторидир.

Нима учун партия дон ва чорвачилик проблемаларини ҳал қилишда маккажўхори ва дуқнакли экинларга бундай аҳамият бермоқда? Кўп йиллик тажриба бу экинлар ўзининг ҳосилдорлиги ва бошқа фазилатлари жиҳатидан бошқа экинларнинг ҳаммасидан устун туришини кўрсатди. Украинада, Краснодар ўлкасида ва мамлакатнинг бошқа райоиларида дон етиштиришнинг кўпайтиришда маккажўхорининг қандай роль ўйнаганилиги ҳисобот докладида айтиб ўтилган эди.

Чамаси, агар биз дуқнакли ўсимликлари ўз аҳамияти жиҳатидан маккажўхори билан бир қаторга қўйсак, тўғри бўлади. Нўхот ва лавия — деҳқонларга аспардан бери маълум бўлган қадимий экинлардир. Россия федерациясида, Украинада, Белоруссияда, Болтқи бўйи республикаларида нўхотдан юқори ҳосил олмаган деҳқонни топиш қийин бўлса керак. Афсуски, СССР қишлоқ хўжалик министрининг узоқ вақт бошчилиги қилган раҳбарлар дуқнакли экинларни йўқ қилиб юбордилар.

Лекин дуқнакли ўсимликлари меҳр билан эккан ва барча қолхоз ҳамда совхозларда дон етиштиришнинг кўпайтириш йўлини кўрсатиб берган қишлоқ хўжалик ил-горлари ҳам топилиб қолди. Винница областидagi Сталин номи қолхозининг раиси Василий Михайлович Кавун партия XXII съездининг делегати. У дуқнакли экинлар экишда кўп кишиларнинг кўрқни очди. Қолхоз нўхотдан йил сайин юқори ҳосил етиштирмоқда. Бу қолхоз 1960 йилда 520 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 27 центнердан, 1961 йилда эса 708 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 31 центнердан ҳосил олди. Бу қолхозда маккажўхори катта эътибор берилмоқда. 900 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 60 центнердан маккажўхори дон олиниди. Нўхот дон экинлари майдонининг 21 процентини ва маккажўхори 30 процентини, яъни барча дон экинлари майдонининг ярминдан кўпини ишғол қилади. Шу тўғрйли қолхозда дон экинларининг ўртача ҳосили ҳар гектаридан 38 центнерни ташкил қилади.

Умуман Винница области бу йил 180 минг гектар ерининг ҳар гектаридан 20,7 центнердан ва Черкасск области 89 минг гектар ерининг ҳар гектаридан 21,5 центнердан нўхот йил ҳосил олди.

Украинадан бошқа жойларда ҳам нўхотдан шундай ҳосил олинмоқда. Липецк областидagi партия XXII съездининг делегати ўртоқ Воловченко раҳбарлиги қилмаган «Петровский» совхозини 110 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 36 центнердан нўхот олди. Экин усуллари ва уруғ сепми нормаларига қараб ҳосил мана бундай бўлди:

— кенг қаторлаб, яъни қатор оралирини 45 сантиметрдан қилиб, ҳар гектарга 110 килограммдан уруғ сепиб	—	гектардан 22 центнер;
— оддий қаторлаб, яъни қатор оралирини 15 сантиметрдан қилиб, ҳар гектарга 270 килограммдан уруғ сепиб	—	гектардан 33 центнер;
— тор қаторлаб, яъни қатор оралирини 7,5 сантиметрдан қилиб, ҳар гектарга 270 килограммдан уруғ сепиб	—	гектардан 42,2 центнер.

Бу тажриба жиддий эътиборга сазовордир. Урушдан илгирги йилларда марҳум академик Пётр Иванович Лисини ўзи ишлабган Шатловск станциянинг тор қаторлаб нўхот экиб, жуа юқори ҳосил олганлигини мейга талариб берган эди. Биз илгор металлургия кенг текшириш-чиз ва уларнинг қадрига етишимиз, шундай қилиб, уларни ишлаб чиқаришга кенг жорий қилишимиз керак.

Россия Федерациясининг марказий райоиларида, Белоруссия, Латвия, Литва, Эстониядан, Сибирь ва Қозоғистон областларидан кўпгина мисоллар келтириш мумкин. У ердаги қолхоз ва совхозлар нўхотдан катта майдонларда юқори ҳосил олмақдалар.

Афтидан, яқин бир-икки йил ичида бизга керакли микдорда лавия уруғи бўлмайдилар. Нўхот эса кўп. Хашаки лавияни худди шундай қимматли дон экинни бўлган нўхот билан алмаштириш мумкин.

Дуқнакли экинларни кенг жорий қилиш қишлоқ хўжалигига янгилай-янги катта имкониятлар очиб беради. Дуқнакли ўсимликлар айни замонда учта вазифани ҳал қилади: биринчидан, улар юқори ҳосил беради ва озиқ-овқат учун ҳам, чорвачилик эҳтиёжлари учун ҳам дон етиштиришнинг кўпайтиришнинг энг муҳим манбаларидан бири-ди. Уларнинг вегетация даври нисбатан қисқа бўлиб, баҳорги совуқларга чидайди, шу жиҳатдан улар Сибирь ва Қозоғистон райоилари учун айниқса қимматлидир. Дуқнакли ўсимликларнинг эрта пишшини бу ерда йилгирини вақтинда қилишга қаматиришга ва даладарни янги ҳосил олишга тайёрлаб қўйиш учун тевароқ бўши-тишга имкон беради.

Нўхотни эрта экиш мумкин, бу ҳол Украинанинг жануби, Волгабўйи ва гарисел экиб турадиган бошқа баъзи райоилар учун жуа мўҳимдир. Нўхот бу ерларда эрта етказилади ва шунинг учун гарисел теғмайди. Қозоғистон ва Ставрополь ўлкаларида, Кабардин-Балқар, Шимолый Осетия ва Чечен-Ингуш республикаларида нўхотнинг эрта экилиши ва вегетация даврининг қисқалиги тўғрйли бир ерининг ўзига аввал унинг, ўзини экиб, кейин бошқа экин экиш йўли билан икки марта ҳосил олиш мумкин. Маълумки, маккажўхори тупроқнинг температураси 10-12 градус бўлганда экилади. Нўхотни эса, анча илгари, тахминан 2-3 ҳафта илгирроқ экиш мумкин. Унинг вегетация даври 70-80 кундир. Агар нўхот мартнинг охи-рида ёки апрелнинг бошида экилса, нонининг иккинчи ўн кунлигидан пишиб етилади. Нўхот йилгиб олингандан кейин нонининг учинчи ўн кунлигидан шу ерининг ўзига маккажўхори экиб яхши ҳосил олиш мумкин. Маккажўхорини пишиб етиштириш учун яна тўрт ой вақт қолади. Бу мулдат учун дон бўлиб, етилиши учун батамом қифой қилади. Цўнадай қилиб, нўхот мамлакатнинг жанубий райоиларида йилга икки марта ҳосил олиш учун катта имкониятлар очиб беради.

Иккинчидан, дуқнакли экинларга анча процент оғир бор бўлиб бу экинлар чорвачиликни оғир модаллари кўп бўлган ер-халлақ билан таъминлаш проблемасини тубдан ҳал қилишга имкон беради.

Учинчидан, дуқнакли ўсимликлар даладарининг ҳосилдорлигини ошириш манбаидир. Ҳаводан азот олиниши ўзига ҳос фабрикасидай, ваҳоланки бошқа қишлоқ хўжалик экинлари Ҳаводан азот олмайдилар ва ҳосил бўлиш учун фақат тупроқдаги азотни сарф қилади. Мутахассислар берган маълумотларни келтирайман.

— Нўхот 20 центнер ҳосил берганда Ҳаводан 105 килограмм азот олади, ҳосил йиғиштириб қўлингандан кейин тупроқда бир гектарда 47 килограмм азот қолди-рар, 30 центнер ҳосил берганда Ҳаводан 160 килограмм азот олади ва тупроқда 105 килограмм азот қолди-рар.

Хашаки лавия 20 центнер ҳосил берганда Ҳаводан 142 килограмм азот олади ва тупроқда 1 гектарга 63 килограмм азот қолди-рар, 30 центнер ҳосил берганга эса, Ҳаводан 213 килограмм азот олиб, тупроқда 95 ки-лограм азот қолди-рар.

Келажикда дуқнакли ўсимликлар бригада тахминан 30 миллион гектарга, балки ундан ҳам кўпроқ ерга экила-ди. Бинобарин, тупроқда жуа қимматли ва зотан текин ўғит бўлган жуа кўп азот бўлилади. Бу ўғитни химия санавотида ишлаб чиқариш учун аниқгина бирин заводлар қуриш ва бунга юз миллионлаб пуд сарф қилиш лозим бўлур эди.

План оғирларининг баъзи ҳодимлари: — жуа ҳос, ўсимликларнинг ўн Ҳаводан ўғит олар экан, химия заводларини қамроқ қуриш мумкин, деб ўйлашлари мумкин.

Йўқ, ўртоқлар, химия санавотини ривожлантириш, минерал ўғитлар, шу жумладан азотли ўғитлар, шунингдек гербицидлар қанда бегона ўтларга ва қишлоқ хўжалик экинларининг зарариюнданларига қарши кураш олиб бориш учун бошқа химиявий воситалар ишлаб чиқаришни кўпайтириш ҳозир энг ақувал вазифалардан биридир. Биз, ўғит ишлаб чиқаришнинг қишлоқ хўжалигини ме-ханизация қилиш билан бир қаторга қўйишимиз керак, десак муболага бўлмайди, чунки буларнинг ҳар иккала-

си ҳам қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришнинг кўпайтиришнинг ҳал қилувчи шартидир.

Партия қишлоқ хўжалиги учун минерал ўғитлар ишлаб чиқаришни ўтган йилги 14 миллион тоннадан 125-135 миллион тоннага етказишни мўлжалламоқда. Шу етти йилликнинг ўзидаёқ қишлоқ хўжалигига ўғит-лар етказиб беришнинг максимал даражада кўпайтириш учун барча зарур чораларни кўришимиз керак.

Минерал ўғитлар ишлаб чиқариш кенг программаси-нинг амалга оширилиши, дуқнакли экинлар майдонининг кескин кўпайтирилиши, бир гектарга тўғри келадиган чорва моллари сонининг кўпайтирилиши ва органик ўғит-ларнинг тўланиши — буларнинг ҳаммаси ҳосилдорлик-ни кескин оширишга имкон беради.

Ҳосилдорлиқни қандай методлар билан тевароқ оши-риш мумкинлигини конкрет шартларда кўрсатиб берган қолхоз ва совхозлар ҳар бир зонада бор. Барча зоналар-даги бундай хўжаликлари санаб ўтиришга имкон йўқ. Фақат бир мисол келтирайман.

Кўп кишилар Күрек областининг Калининка қишло-ғидagi қолхозни биладилар. Мен бу қолхоз тўғрисида кўп гапирганман. Қолхоз раиси В. В. Грачев партия XXII съездининг делегати. Бу қолхознинг олти минг гектар ери бор, 1961 йилда бу ерда куйидагича ҳосил йиғиб олинган:

Кузги бугдой	гектаридан 32,6 центнер
Жовдар	« 24,3 »
Арпа	« 21,6 »
Тарқи	« 20 »
Нўхот, гектарига 320 килограммдан экилганда	« 28 »
Хашаки лавия, кенг қаторлаб экилганда	« 25,6 »
Найда лавия	« 350 »
Сиссёбон маккажўхори сўтаси билан	« 700 »
Беда (бир ўрмининг ҳосили)	« 39 »

Нима учун оғир соқ тупроқли ерларда бундай ҳосил олиш мумкин бўлади? Гап чорва молларининг қўлигиди, бинобарин, ўғитладир. Бундан бир неча йил илгари Калининкада (унга қўшилган қолхозлар билан бирлида) 91 сизир бўлган бўлса, ҳозир 1050 сизир бор. Дон экин-ларининг ҳосили ўша вақтда гектаридан 8-10 центнер бўлса, ҳозир 25-30 центнердир.

Нима учун чорва моллари кўпайиб кетди? Чунки қол-хозчилар маккажўхори эканлигидан бўлдилар, тоза шугор-ларни тутатиб, бу ерларга қимматли экинлар эканлигидан бўлдилар. Ем-хашақ кўпайди, чорва моллари кўпайди, ўғит кўпайди, ҳосил ошди.

Бундай хўжаликлар мамлакатнинг бошқа райоилари-да ҳам бор. Улар юқори ҳосил олиш йўлини кўрсатиб бердилар. Бинобарин, эндики вазифа — барча қолхоз ва совхозларни ана шу хўжаликлар даражасига кўтаришдан иборат. Аммо, илгари сизилтиш — нуфус сўлаш деган гап эмас, балки қолқларни ҳақиқатан ҳам илгорлар даража-сига кўтариш ёки янги йилмайдиган, ишлаб чиқаришни сўсийтиридан кишиларни қолхоз ва совхозлар раҳбар-лигини «сўриб қўйиш» дегамдир.

Дон етиштиришнинг кўпайиши чорвачиликни тез ки-салтириш учун катта имкониятлар очиб беради. Бизда дон, сўлос ва бошқа ем-хашақлар мўл-қўл бўлса, қисқа мулдатда чорва моллар сонини кўпайтириш, халқнинг эҳтиёжларини тўла-тўқис қондириш учун зарур бўлган даражада гўшт, сўт ва бошқа маҳсулотлар етиштириш имконига эга бўламиз.

Партиянинг қишлоқ хўжалигини ривожлантириш пла-нини белгилаб экан, ирригация, ерларни сугоритишга алоҳида аҳамият беради. Ирригация — денинча электр-лаштириш планининг таркибий қисмидир. Владимир Ильич Ленин электр станциялар қуриш проблемаси билан сугоритиш ривожлантириш проблемасини бир-бири бил-ан chambarchас боғлиқ масала деб билиди. Совет ҳокимия-тининг дастлабки йилларидаёқ Ленин Закавказье ва Ўрта Осиё даладарини сув чиқаришнинг, Волга бўйидаги қуրғоқ-чи қўлларига сув беришни ороу қилган эди.

Ҳозир, биз қудратли индустрияга эга бўлган вақти-мизда, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштиришнинг ҳар қандай шароитда қатъий қаматиридан баъзисини яратиш учун перспектива сугоритиш планини белгилаш ва амалга ошириш вазифаси қолади.

Давлат Иттифодий Кенгаши КПСС Марказий Комите-тининг топириги билан ирригация қурилишининг пер-спектив планини ишлаб чиқмоқда. Ҳозир мамлакатда гў-қиз миллион гектар сугориладиган ер бор. Бундай ерлар-ни тахминан 28 миллион гектарга етказиш вазифаси қў-йилмоқда.

Куйидагилар назарда тутилади: — Сирдарё хавзасида янги катта пахтачилик ва шо-ликкорлик райони барпо қилинади, дастлабки ҳисобларга қараганда бу ерда Ўзбекистон Қозоғистон ва Тожики-стон республикаларининг территорияларида жойлашган Мирзачўлнинг 800—850 минг гектар ерига сув чиқариш мумкин.

— Нурек гидроэлектр станцияси қурилади ва шу би-лан Ўзбекистон ва Тожикистон СССРда пахта, шол ва бошқа экинлар экиш учун қариб бир миллион 200 минг гектар ерга сув чиқарилади.

— Туркменистонда ерларни сугоритиш ва ўзлашти-риш ани олдириб, Қорақум қанали базисида 600 минг гектар майдон пахтачиликни ривожлантириш учун ўзлаш-тирилади.

— Амударё ва Сирдарё эталарида 900 минг гектар-га яқин ерни сугориб, янги шликкорлик райоилари ву-жудга келтирилади.

— сугориладиган деҳқончиликни, сабзавот, шол, маккажўхори етиштиришнинг ривожлантириш учун ва ба-лиқчи урчиб кўпайтириш, сув парралларини кўпай-тириш учун энг яхши шароит вужудга келтириш мақса-дида Волга-Ахтуба қайиригини ва Волга дарёси дельта-сининг ерлари ва сув ресурсларидан комплекс фойдала-ниш амалга оширилади.

— В. И. Ленин номидаги ва КПСС XXII съезди но-мидаги Волга гидроэлектр станцияларининг энергиясидан фойдаланиш асосида Волга бўйидаги ерларни сугорити ажв олдирилади.

— Дон, Кубань ва РСФСР Европа қисмининг жану-бидagi бошқа даладарининг сув ресурсларидан бир мил-лион гектардан кўпроқ ерни сугоритиш ва шол, узум, саба-вот, техника экинлари етиштиришнинг кўпайтириш учун фойдаланилади.

— шол, маккажўхори, қанд лавияли, узум, мева, сабзавот етиштиришнинг кўпайтириш учун ва чорвачиликни ривожлантириш учун Днепр, Буг, Днестр, Дунай дала-рининг сув ресурслари базисида Крымда ва Украина ССР-нинг бошқа жанубий райоиларида ва Молдавияда 4,5 миллион гектар ерни сугоритиш ажв олдирилади.

— Закавказье райоиларида катта ирригация ишлари олиб борилади.

Мамлакатимиз ирригация қурилиши программасини амалга оширғач, қўшимча сугарта бир неча миллион тонна пахта,